

**Studiu de fundamentare privind evoluția
istorico-urbanistică a localităților comunei Marca**

FISA PROIECTULUI

1. Denumirea lucrării : **Studiu de fundamentare privind evoluția
istorico-urbanistică a localităților comunei Marca - județul
Sălaj**
2. Proiect nr./Faza : **328/2010; Studiu**
3. Beneficiar : **PRIMARIA COMUNEI MARCA**
4. Intocmit : **S.C. ART PROIECT S.R.L.
mun. Zalău, str. Parcului nr. 4, jud. Sălaj
Tel. 0260/662004**
5. Contine : **Piese scrise
Piese desenate**

LISTA SI SEMNĂTURILE PROIECTANȚILOR

Nr. crt.	Numele si prenumele	Calitatea	Partea din proiect pentru care raspunde	Semnat.
1.	Nejur Mircea	arhitect membru al Registrului Urbaniștilor din România	reglementări urbanistice	
2.	Nejur Doina	arhitect membru al Registrului Urbaniștilor din România	reglementări urbanistice	
3.	Matei Adriana	dr. arhitect expert prot. monumentelor	studiul zonelor de protecție monumente ist.	
4.	Breje Alin	inginer	studiu topografic	
5.	Bereczky Elisabeta	inginer geolog	studiu geologic	
6.	Penea Ionel	profesor	studiu arhivistic	
7.	Muzeul Județean de Istorie Sălaj	istorici, arheologi	studiu istoric	
8.	Nejur V. Minodora	arhitect stagiar	avize si acorduri	

BORDEROU GENERAL

A. PIESE SCRISE

1. FISA PROIECTULUI
2. BORDEROU GENERAL
3. MEMORIU GENERAL
 - Elemente geografice, generalități
 - Organizarea administrativă
 - Scurt istoric al localităților
 - Evoluția demografică și locuirea
 - Evoluția urbanistică și edificii
 - Monumente istorice de pe teritoriul comunei Marca
4. Concluzii principale pentru Regulamentul local de urbanism

B. BORDEROU PIESE DESENATE

1. INCADRAREA IN TERITORIU - Hărțile iosefine
2. EVOLUȚIA URBANISTICĂ loc. MARCA SC: 1/10.000
3. EVOLUȚIA URBANISTICĂ loc. LEȘMIR SC: 1/10.000
4. EVOLUȚIA URBANISTICĂ loc. ȘUMAL SC: 1/10.000

Elemente geografice, generalități

Comuna Marca este situată la limita vestică a județului Sălaj pe DN 19B la o distanță de 54 Km de reședința de județ, municipiul Zalau și la 25 Km de orașul Șimleu-Silvaniei. Cuprinde satele Marca, centrul de comună, Porț, Leșmir, Șumal și Marca-Huta. Are o întindere de la Nord la Sud de cca 16 Km și o suprafață de 4837 ha.¹ Înspre vest se învecinează cu județul Bihor iar înspre est și sud-est sunt comunele Camăr, Ip și Halmășd. Drumul comunal 92 de la nord la sud leagă satele Șumal, Leșmir și Porț de Marca prin 8,5 km iar din DC 93 spre Cerișa, (comuna Halmășd), se desprinde DC 95, care face legătura între satul Marca și localitatea Marca-Huta, pe o lungime de 7Km.

Poziționată la confluența Văii Mărcii cu râul Barcău și în imediata apropiere a principalelor căi de comunicație, aproape de șoseaua și calea ferată ce șerpuiesc spre vest la Marghita și Oradea și spre est la Șimleu și Zălau, com. Marca are șanse deosebite de dezvoltare și un deosebit potențial agroturistic.

Comuna avea în anul 2006, 2987 locuitori, din care 1503 bărbați și 1484 femei. Din acest total 2397 erau români, 347 maghiari, 193 romi și 50 slovaci, (*Fișa com.:844/06*), iar pe confesiuni se consemnau în ianuarie 2010 un număr de 2966 persoane din care 1542 erau ortodocși, 628 greco-catolici, 104 romano-catolici, 333 reformați, 301 bapțiști, 20 pentecostali, 16 creștini după evanghelie, 16 martorii lui Iehova, 4 adventiști de ziua a 7-a și 3 nedeclarați.²

În prezent, în fruntea Consiliului local se află d-l primar Dumitru Roșan.

Așezată în partea vestică a Platformei Someșene, zonă de legătură dintre Munții Apuseni și Carpații Orientali, Marca prezintă o diversitate geografică dată de varietatea formelor de relief, respectiv de munte și depresiune.

În partea sudică se găsesc ultimele valuri ale cristalinelui Munților Plopiș (Rez), care se lasă domol spre partea nordică a comunei printr-o zonă piemontană, ce mărginește partea depresionară a Barcăului, Balc - Suplac. Această zonă depresionară aparține Dealurilor Silvaniei fiind de natură acumulativă.

Rețeaua hidrografică a comunei Marca se încadrează în bazinul hidrografic al râului Barcău. Acesta izvorăște “de sub Ponor”, (977 m.) din Munții Plopișului, trece prin piemontul cuaternar de eroziune în aval de localitatea Valcău, intră în depresiunea de eroziune a Nușfalăului, care în partea sa vestică se suprapune cu extravilanul satului Marca. În această depresiune, în jumătatea sa vestică râul Barcău are o tendință permanentă de abatere spre dreapta. Panta scade cu 2-3 m/Km. determinând aluvionări puternice și o mare mobilitate a albiei, care prezintă multe meandre.

Un asemenea curs al râului gătit în defileul epigenetic de la Marca, supune lunca la inundații frecvente mai ales în timpul ploilor torențiale. Pentru stăvilirea

inundațiilor locuitorii au construit un canal tăind meandrele mari ale râului și oferind posibilitatea scurgerii rapide a debitului mare de apă. Bazinul Barcăului este alimentat temporar și de o rețea deasă torențială formată pe pantele despădurite ale dealurilor piemontane ale Plopișului și cele ale Camărului.

Tributară Barcăului este Valea Mărcii, (localnicii o numesc vale). Dealul Strâmbinosu este locul a două izvoare: Valea Mare, numită și Mărcuia și Valea Mică care o întâlnește la poalele dealului. Mărcuia străbate aproape tot satul Marca și datorită nivelului ridicat are un curs meandrat, care pune adesea în pericol, datorită viiturilor pe timp ploios, construcțiile prea apropiate de mal.

Între dealurile Leșmir și Camăr își are izvorul valea *Buckmer*, care străbate satul Șumal, iar de pe versantul celălalt al dealului Șumalului apare *Răstoaca*, vale cu caracter torențial. Ambele sunt afluenții Barcăului în apropiere de localitatea Balc.

Apele freatice puternic mineralizate, care își au originea în zona piemontană acumulativă a Plopișului, apar în partea sudică a satului sub forma unor izvoare, ce favorizează apariția mlaștinilor și provoacă alunecări de teren.

Clima comunei este temperat-continentală de tranziție, cu influențe estice mai ales în jumătatea nordică, formele de relief instaurând în zona de sud un microclimat nuanțat și de cursul Barcăului până spre jumătatea ei nordică. Temperatura medie anuală este de 8°C, maximele sunt de 25-27°C iar minimele ating -4 -6°C. Efectivul zilelor de iarnă ajunge la 40, iar cele de vară la 60. Având în vedere prezența zonei montane precipitațiile dinspre vest ating valoarea de 750 mm, în perioada aprilie – septembrie, iar ninsoarele din noiembrie – martie au o medie anuală de 30 de zile. Ploile torențiale apar la sfârșitul primăverii și al verii. Valea Mărcuia dar și Barcăul produc uneori distrugerii de culturi agricole, periclitând adesea zonele adiacente luncii apelor. Vânturile vin din nord-vest, doar sudul comunei e mai apărat de ele, datorită Plopișului. Zonele văilor și culoarul Barcăului aduc cu ele un vânt, o briză locală apreciată de locuitori, mai ales în verile fierbinți.

Datorită structurilor litologice a piemontului acumulativ al Plopișului și ale dealurilor Camărului, care au fost supuse unor defrișări masive, ploile torențiale spală solul și contribuie la crearea undelor de viitură atât de periculoase. Pentru atenuarea acestui efect se impun acțiuni de împădurire a terenurilor.⁴

Organizarea administrativă

Organizarea administrativă predominantă era de natură rurală cu obști teritoriale de diferite dimensiuni și cu recunoașterea unei ierarhizări cu responsabilități, respectiv calitatea de juzi, cneji, oameni buni și bătrâni. (homines boni et veterani), deveniți cu timpul elita economică din administrația locală; criteriul unic fiind pământul – mărimea posesiei, cu denumiri **cnezate, țări, codri**. Ei, juzii aveau atribuții administrative, fiscale, judecătorești și militare. **Zona teritorială Nușfalău-Marca ținea în sec. IX-X de Voievodatul lui Menumorut.**

Cucerirea teritoriului intracarpatic de către regalitatea maghiară la **sfârșitul secolului al XII-lea și începutul secolului al XIII-lea** a adus cu sine și modelul de administrare teritorială preluat din Apus, având la bază interesele politice și economico - sociale de întărire și apărare a teritoriului, adică înființarea de noi **comitate** peste vechile țări, voivodate și cnezate românești. Trecerea peste “**Țara lui Menumorut**” și împărțirea ei în **comitatele Zotmar, Solnocul Interior, Exterior și Mijlociu** sunt amintite în documentele de la cumpăna secolelor 12 și 13. Se atestă astfel faptul că ele **existau în jurul anilor 1200**. (OC.p.156)

Constituirea în jurul unei cetăți sau a unui castru a comitatului o explică chiar numele: *vármegye*, care este format din termenii *vár* (= cetate) și *megye* (= hotar, ținut), ultimul fiind întâlnit în documentele medievale sub forma *mega*, după cum reiese din actul de hotărnicire a Abației Tihany, emis în 1055 de regele Andrei I (1046-1060) (*Acta terrae septemcastrensis II. 2003. pag.155*)

Comitatul Crasna s-a constituit în jurul cetății Crasna în sec. al XI-lea. Conducerea comitatului o forma: “*Curialis comes, maior exercitus, maior civitas și iobagi, jeleri*”. Cetatea era o instituție economică, administrativă, militară și judecătorească. Inițial între cele 10 “moșii” ale Crasnei se număra **Boghiș, Nușfalău și Ipp de care ținea și Marca. Șimleul**, întărindu-se va prelua aceste **atribuții comitatense de care foarte multă vreme va aparține Marca.**

Comitatele maghiare au suferit numeroase modificări, în perioada Regatului Ungariei de până la Bătălia de la Mohacs, și în perioada **vasalității față de Turcia** a principatului Transilvania, cât și în perioada **apartenenței directe la Austria**, de până în **1867**. În perioada primelor decenii ale secolului al XVIII-lea, **Comitatul Crasna aparținea numai din punct de vedere juridic de Principatul Transilvaniei, de facto el fusese alipit Ungariei încă din 1687 de care depindea din punct de vedere fiscal.** Ultimele modificari administrative ale comitatelor au avut loc după instaurarea monarhiei dualiste în Imperiu și **inclusiunea Transilvaniei în noul regat al Ungariei, când satele Marca, Porț, Leșmir și Șumal aparțineau de districtul Iplului.**

Noul comitat Sălaj avea să fie compus din fostele comitate Crasna și Solnocul de Mijloc plus Plasa Unguraș din Comitatul Dăbâca. Centrul de reședință era orașul Zălau și avea în subordine 10 plase. Plasa Șimleu avea în componență 11 comune între care și **Marca.**

Conform **registrelor de stare civilă conduse din 1895** în mod oficial se poate distinge evoluția comunelor de-a lungul a mai bine de 100 de ani, deducem astfel că numai **Marca împreună cu satul Marca-Huta, a avut cea mai îndelungată organizare administrativă și până în prezent, apartenența de un district sau loc notarial nu a intrerupt activitatea civică.**

Administrația românească după Marea Unire avea să se instaureze la Marca printr-un Consiliu sătesc, având un primar ales de comunitate. Au fost primari:

1. **Notariatul Marca:** Vasile Jurca, Flore Neaga, Ioan Ardeleanu, Dumitru Roșan și Gheorghe Pop.
2. **Notariatul Leșmir,** (primar Zsiros Iuliu), cuprindea satul Șumal-primar: Teodor Sava; și Porț, primar Gheorghe Tegzeș.

Leșmirul a fost constituit ca și comună distinctă în majoritatea perioadelor.

Apartenența comunei era la **plasa Șimleului**, cu toate schimbările administrative din perioada interbelică și **anii 1940, 1949**, când aparținea de **raionul Șimleu, Regiunea Crișana**. Existau în acele timpuri de fapt două comune; Leșmir împreună cu satul Șumal și Marca cu satele Porț și Huta. Satul **Leșmir** însă, între anii **1950-1956** a aparținut de comuna Marca. **Din anul 1968, reorganizarea teritorială a țării a reînființat județul Sălaj. Cu această ocazie Leșmirul și Șumalul au intrat în componența comunei Marca.** După anul 1968, comuna a pastrat din punct de vedere administrativ situația din prezent. ²

Scurt istoric al localităților

Pe teritoriul comunei Marca, cele mai vechi urme de locuire datează din epoca neolitică. Săpături întâmplătoare în raza satului au scos la iveală fragmente ceramice, unelte de piatră, bronz, fier și altele. În raza satului Șumal, la vie, s-au descoperit săpăligi din corn de cerb, un vas și o farfurie ornamentate cu cercuri incizate de culoare cărămizie, vase de provizii, o daltă și fragmente de lame de silex și de obsidian. Intre satele Șumal și Leșmir a fost descoperit, în anul 1979, un bogat material ceramic, toate acestea aparținând Culturii Tisa II. (*Acta.M.P. 1981:72*)

Liceul “Simion Bărnuțiu” din Șimleu-Silvaniei păstrează multe din piesele descoperite pe raza comunei, din depozitul de bronzuri și fier; patru celuri și fragmente din altele asemenea, precum și un topor cu aripioare, o seceră cu cârlig și o parte a unei brățări se remarcă în mod deosebit. (*O.C.1983:89*)

Marca prin însăși numele pe care îl poartă și-a căpătat un loc important în rolul istoric jucat încă din epoci cu mult înaintea erei noastre, datorită locului numit “Cetate” de pe dealul Muncelului, unde strămoșii noștri daci și-au întemeiat și întărit vatra, fiind una din “cele mai impresionante fortificații de acest fel descoperită până în prezent, în zona piemontană vestică și nord-vestică a Munților Plopișului dintre Crișul Repede și Crasna.” Ridicată în sec. al II.-lea î.en., a dăinuit până în sec.I, en. și a servit ca loc de apărare și supraveghere, datorită condițiilor oferite de dealul Muncelului, care domină zona printre dealurile din spate și prin valea strâmtă a râului Barcău. Atacatorul nu se putea apropia la mai puțin de 2 Km. de cetate, mișcările lui puteau fi supravegheate cu mult înainte de a ajunge în zona montană. Dinspre vest acesta trebuia să treacă de pădurile și apoi de fortificațiile de pământ și lemn ridicate de stăpânii cetății.5 (*S. Dumitrașcu, V.Lucăcel, Cetatea Dacică de la Marca,1974:6*)

În urma săpăturilor începute în anul 1972 au ieșit la iveală materiale deosebite: cioburi ceramice, vase borcan, fructiere, străchini lucrate cu mâna, vârf de lance, topor și cuțit de fier, râșniță rotundă de calcar, verigi, cataramă, piese de îmbrăcăminte și ceramică modelată la roată, o figurină din lut ars semănând cu un idol. Tot de la Marca provine și un tezaur de argint care se păstrează la Viena, o brățară cu cap de șarpe și o cană de argint. (Oc.: 17-22)

Descoperirea unei monede romane dovedește că cetatea a fost locuită în sec.I, e.n., ceea ce înseamnă că este posibil ca dacii de la Marca să fi participat la luptele cu romanii. După părăsirea fortificației, locuitorii n-au părăsit regiunea menținând legăturile economice, încorporându-se în existența cotidiană a noilor prefaceri din acea epocă.

“Cetatea de la Marca a fost ridicată, locuită și apărată de dacii din Valea Barcăului. Cultura lor materială ni-i “trădează” fără nici un fel de tăgadă și îndoială: Ceștile neaoșe neîntâlnite la alte neamuri contemporane, vasele–borcan, fructierele modelate cu mâna și la roată, fragmentele de chiupuri ornamentate cu benzi de linii de val,... de aici ca și din alte așezări ne demonstrează o dezvoltare unitară a civilizației dacice, desigur neuniforme, cu trăsături zonale. Impresionant este faptul că din Moldova, Muntenia sau Banat până în părțile de nord- vest ale Daciei se lucrau aceleași tipuri ceramice.” (O.C., 27)

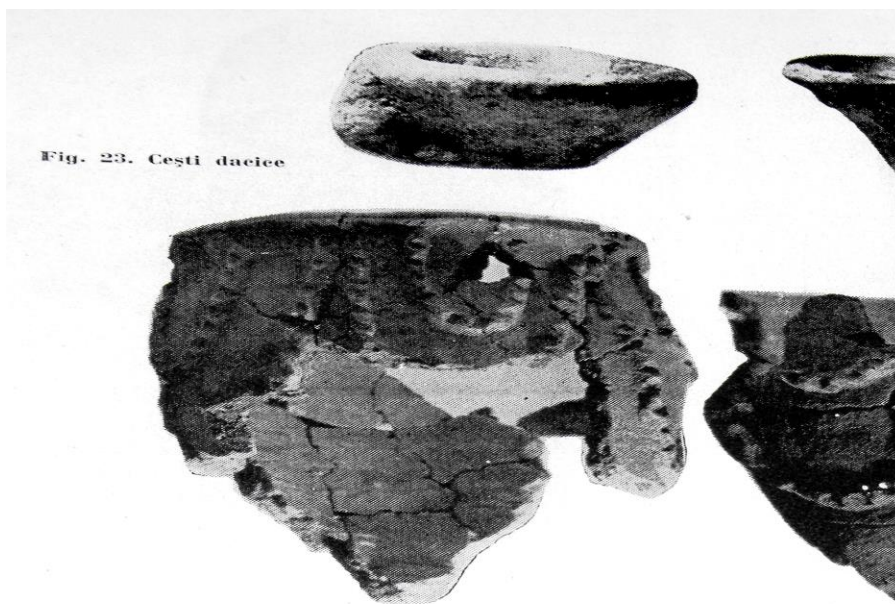

Fig. 23. Cești dacice

Fig. 24. Vas-borcan ornamentat cu ghirlande de briuri alveolate

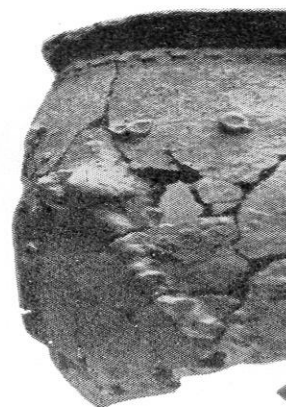
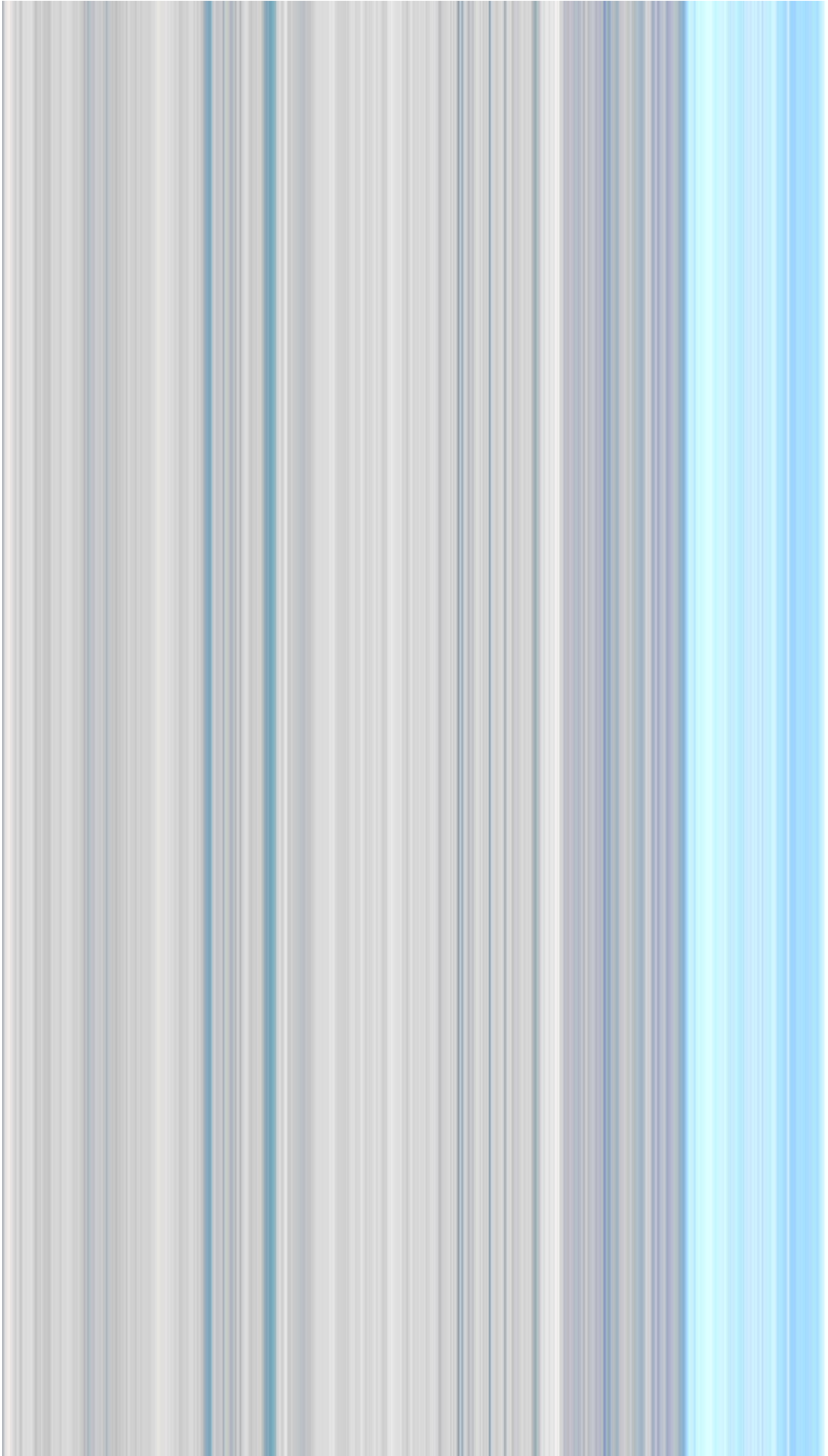

Fig. 25. Vas-borcan ornamentat cu briuri și butoni

Ceramică descoperită în incinta cetății, ornamentată cu ghirlande, brâuri și butoni.

(O.c. Foto: Pl. 23-25)

MARCA

Satul Marca - vedere de ansamblu

Marca este atestată documentar din anul 1314 cu denumirea de *Markus* (Coc.Rom.C.,bI:227), 1327 *Scek* (Györffy Gy.666), 1343 *Markusy*, 1479 *Marka*, *Szek* (Petri IV:44) 1750 *Szék* (c.A.), 1854 *Markaszék*, *Marcasic* (Bul.83), 1930 *Marca*, 1966 *Marca*.³

Atestarea documentară a localității are la bază antroponimul latinesc **Marcus**. Este un nume vechi, care are la origine numele zeului războiului, **Marte**, (la început era și divinitate agrară, căreia îi era închinată prima lună a primăverii, martie.) era purtat de băieții născuți în luna martie. **Marcus**, **Martinus** (format cu un alt sufix) deci Marc și Martin, copii dedicați lui Marte. Romanii l-au dus în toate provinciile cucerite de ei. Așa a pătruns și la evrei, cunoscut fiind Marcu – din evanghelie. Prin intermediul grecilor a pătruns la slavi și sub forma Marko a ajuns și la români. Formele grecești Markos, Markelos au stat la baza multor derivate: Marcu, Marcea, Marcoș, Mărcuș, Marcel, Marcian, Marcela, **Mărci - Mărcuță** ș.a.³

În cazul toponimului Marca, considerăm important să amintim și faptul că cetatea dacică ca fort de apărare a fost luată în considerare în evul mediu timpuriu, când au fost ridicate aici fortificații din zidărie și piatră, având în vedere și defileul Barcăului. Toponimia locului de **“Porți”** și **“Marca”** subliniază faptul că aici era însemnat, **marcat** un loc de trecere și un spațiu de hotar. Garnizoana militară instalată pentru apărarea acestui hotar de invazia tătară din 1241, atestă acest fapt.

Cu privire la componenta “szék”, scaun, ce apare la 1479,8 (*Petri IV:44*) credem că asocierea s-a produs datorită numelui unei moșii, care se numea **Szek** așa cum o alta se numea **Markóháza** și nu existența unui scaun de judecată. Sensul apelativului maghiar de scaun se putea referi la un loc mai ridicat, la un colț de piatră, cu o anumită semnificație. Este posibil ca așezarea să fi avut inițial două componente având în vedere și locurile moșiilor menționate, pe care în mod obișnuit apar și așezările a căror denumire au preluat-o. Documentele privind procesele îndelungate, începute în 1479, privind moștenirile unor moșii ocupate de familia Ippi, confirmă existența numelor acestora : “Ipp, **Szek**, Néházá, **Marca**, Felső-Kaznach, Alsó sau Kis-Kaznach, toate din județul Crasna”. Un alt document de danie din 1589, emis de voievodul Sigismund Bathori, în favoarea lui Ippi László, Kardos József și moștenitorii, amintește clar moșiile Marca și Szek. (Petri, Oc.)

Schimbările posesiilor între familii, moșteniri sau în urma unor procese au loc până în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Între aceste documente și altele apar numele familiilor posesoare de moșii dar și alte date privind populația, apartenența etnică și confesională.

În anul **1733** se consemnează existența a **48 de familii** de români greco-catolici, care aveau doi preoți. Unul se numea Mihaiu. De asemenea **există biserica și școala cu o sală de clasă construite din piatră**. Sigiliul bisericii, păstrat până nu de mult, *Sigillum ecclesiae Markaszek, 1839* ca și registrele parohiale din 1850 confirmă aceste date. Un document, datat **1750**, menționează și el biserica, existența unui preot, a cantorului, a unui vistiernic și a unui număr de **363 de credincioși greco-catolici**.

Exista o parcelă interioară de pământ, preotul având dreptul la 4 iugăre de pământ arabil și teren de 9 căruțe de fân.⁸

În vederea respectării principiului continuității, greco-catolicii au cerut aprobarea reînființării Parohiei Greco-Catolice, Marca, a cărei activitate s-a reluat începând cu data de 14 martie 2010, fiind numit preot paroh, *Ionel Costăș* din Porț.

Biserica ortodoxă s-a construit începând cu anul **1981**, pe vremea părintelui Păușan Ioan, cu hramul Sf.Arh. Mihail și Gavril, lucrările de finisaj și împodobire fiind încheiate de preotul *Ioan Marian* în anul 1987, când a fost și sfințită în prezența PS Vasile Coman. Alături de biserică s-au construit casa parohială și un așezământ care cuprinde o capelă, o bibliotecă, un birou și sălile Muzeului etnografic, terminate prin grija părintelui Marian și binecuvântate de PS Ioan Mihălțan. Preotul Ioan Marian oficiază și în prezent serviciul religios.

Când la începutul sec. al XVIII-lea Curtea de la Viena așeza baze noi în sistemul de impunere a supușilor, impozitul fiind în raport cu suprafața terenului, contribuabilii din Comitatul Crasna au fost și ei conșcriși alături de cei din Ungaria.

Datele din conșcripții chiar incomplete relevă statistic situația demografică cu structura populației și starea agriculturii, care era înapoiată și cu greu putea asigura traiul oamenilor, motiv pentru care aceștia părăseau vatra strămoșească căutând locuri mai roditoare la șes, în Bihor. Multe din sesiile existente înainte de 1720 au fost părăsite. La Marca, în **1715 sunt înregistrate doar 6 gospodării** la impozite, 3 românești și 3 maghiare, erau 5 iobagi și restul săraci. Pământul arabil era de 36 iug., o livadă de 20 de coase și o vie de 6 săpători. În **1720 existau 15 gospodării**; maghiari 10, români 4, slovaci 1. Teren arabil de 35 de iug. și o livadă de 78 de coase. Urbariul, (Conșcripția Czirákyană) din **1820** înregistra:

la **Marca** 29 de nobili, 79 supuși, 62 de iobagi, 207 iug. cad. arabil, 113 iug.cad fânețe și 30 de sesii părăsite;

la **Porț**: 11 nobili, 29 de supuși, 28 de iobagi, 99 iug.cad. arabil, 117 iug. fânețe și nici o sesie părăsită.

la **Leșmir**: 23 de nobili, 53 de supuși, 43 de iobagi, 184 iug. arătură, 452 iug.fânețe și 5 sesii părăsite. Pe atunci țărănimea se gospodărea doar pe sesii fărâmițate, obținând o productivitate scăzută, de 2 sau de 3 ori sămânța. Baza gospodăriei o reprezenta creșterea animalelor, ceva mai înstăriți din rândurile lor erau viticultorii. În 1847 numărul locuitorilor era de 354, din care 349 greco-catolici și 5 ortodocși . În urma **Revoluției de la 1848**, Dieta de la Pojon (Bratislava), desființează obligațiile feudale, **iobagii devenind proprietari liberi pe pământurile urbariale**. Bucuria și entuziasmul lor nu avea să dureze, Dieta de la Cluj se “mișca” foarte încet în privința legalizării și punerii în aplicare a legii, ceea ce a dus la nerăbdarea celor asupriți. În luna martie autoritățile iau măsuri de apărare a moșierilor, prelungind valabilitatea vechii legi până când țara va despăgubi pe moșieri. La Marca, oamenii au refuzat să mai presteze robota. Era primăvară și nu mai ieșeau la lucru apărându-și sesiile ce le avuseseră în folosință. Vicecomitele Crasnei, Guvernatorul Teleki solicita trupe, existând pericolul extinderii răzvrătirilor. ⁶

În **1890** Marca avea **830 locuitori** din care 741 români, 11 maghiari, 54 germani, 5 slovaci, 19 alții. După confesiune: romano-catolici 8, greco-catolici 754, ortodocși 5,

reformați 10, izraeliți 53. Numărul caselor era de 179 și 226 gospodării. Teritoriul total (1895): 1546 iugăre din care: pământ arabil 808 iug., livezi 362, pășuni 234, grădini 13, păduri 1, neproductiv 128.

Avutul impozabil al satului în anul 1900 era de 7.773 K. (Coroane) după care se plătea statului un impozit de 3486 K. respectiv 44,8%

Izbucnirea primului război mondial a mobilizat 410 locuitori apti de arme din comună, din care 73 nu s-au mai întors acasă, rămânând să-și doarmă somnul de veci pe pământuri străine. Jertfei lor li s-au adăugat revoltele și nemulțumirile românilor din plasa Crasnei în frunte cu sătenii din Marca și Leșmir care i-au alungat pe notari și jandarmi.⁷

În trenul Unirii de la Alba Iulia se găseau și delegații din Marca: Gozman Pop Teodor, Gheorghe Pop, Vânătorul și Ciordaș Teodor.

Întrucât linia de demarcație lăsase în afara țării multe comune ale Sălajului, între care și Marca în care trupele maghiare și secuiești s-au dedat la multe abuzuri, la 16 aprilie 1919 armata română trece la ofensivă împotriva acestor unități și eliberează rând pe rând fiecare comună. La Marca a acționat Regimentul 24 infanterie cu trei baterii în frunte cu colonelul Cristofor.

Reformele administrative, sociale și juridice după 1920 aveau să producă schimbări în viața comunităților obștești. Comuna Marca a cărei buget va crește de mai bine de zece ori față de cel din 1919, preia administrația școlii, se înființează circumscripția sanitară, se preocupă de terenuri, de dezvoltarea economică, impulsionează construcțiile, ceea ce va duce la diversificarea și stratificarea socială a populației. Deschiderea drumurilor spre centrele industriale a atras peste 500 de cetățeni cu situație economică precară spre orașele Brașov, Ploiești, București și alte orașe ale țării. Majoritatea se vor întoarce după câțiva ani și își vor întemeia o gospodărie, construind case frumoase și salubre. **Sporul populației** a dus la creșterea numărului de locuitori **în 1937, la 3433.**

Perioada septembrie 1940 – octombrie 1944 rămâne ca o amintire tristă în conștiința sătenilor comunei, datorită Diktatului de la Viena, fapt care va avea grave consecințe asupra vieții social-culturale a satului. Și aici motivația “retorsiunii militare” a făcut 11 victime, a dus la devastarea majorității locuințelor, la arestarea și schingiuirea multor alți locuitori. În satul Poț, directorul școlii și socrul preotului reformat din Leșmir i-au salvat pe sătenii români de la moarte.

Impunerea regimului totalitar de după 1948, urmărind înregimentarea unui întreg popor unei ideologii greu de suportat, a avut pe plan social, moral și spiritual urmări nefaste.

Cu toate acestea, în timp, **comuna Marca și-a schimbat înfățișarea prin construirea de școli noi la Leșmir, la Marca și Marca Culcuș și de cămine culturale în fiecare sat. Dispar aproape cu desăvârșire casele vechi invelite cu paie; se amenajează drumurile, se dezvoltă rețeaua de alimentare cu energie electrică, comuna este electrificată din 1966.** Apar noi locuri de muncă la cariera de piatră, la exploatarea țițeiului care începe în Leșmir la 1967 și chiar la mina de cărbuni de la Sărmășag. Intre anii **1970 -1980, comuna număra 800 de salariați cu un venit**

mediu lunar de 1450 lei. Satele comunei capătă o altă înfățișare prin noile construcții de magazine sătești de locuințe și amenajări gospodărești deosebite.(Șc.ms.:5)

În anii comunismului obștea sătească a fost victima naționalizărilor, a erei gospodăriei colective, a răspândirii unei ideologii impuse cu forța și a încercărilor de distrugere a tradiției creștine.

După evenimentele din decembrie 1989, comuna Marca și-a schimbat mult aspectul, activitățile private, casele, gospodăriile rămân tradiționale, ca odinioară. Libera reședință a grupului familial, nu mai are activități impuse, dar contribuie la viața economică și socială a satului. Comuna dispune de un dispensar medical, respectiv un medic și asistent, trei cămine culturale și o bibliotecă, care alături de cele 4 școli, toate sunt renovate și bine întreținute.

În comună sunt înregistrate 20 de societăți cu un număr de 22 de angajați. Suprafața arabilă este de 1870 ha, pășuni 903 ha, fânețe 467 ha, și 23 ha de viță de vie și teren cu vegetație forestieră de 39 ha. Preocuparea pentru creșterea animalelor rămâne o tradiție, fiind favorizată de zonele de pășunat; sunt înregistrate 600 capete de bovine, 3400 ovine, 120 caprine și 71 cabaline.(*F.com.844, :2006*)

Nume: În comună se mai păstrează încă numele proprii alcătuite din genitivul substantivului propriu, care indică numele tatălui sau al bunicului: Petrea **Nuțului**, Pavelea **Chirilii**, Floarea **Todii**, Trăianul **Todoaiei**; dar și porecle: Șumălan Floare a **Iofoaie**, Vasile Agrinaș - **Lișu**, Gheorghe Zdrite – **Colacu**, dar și expresii specifice: **șipă, vătruie, iadă.**

Locuri: **Popeni**, (erau mulți cu numele de Pop), **Slatină**, (loc mlăștinos), **Pietrocul Hantocului**, **Sfărănaș**, (izvor cu un pâraiaș), Dealul **Strâmbinosu**, Valea **Mărucia** ș.a.

Școala gimnazială Marca a fost dată în folosință în anul 1980 și modernizată în ultimii ani. Ea se ridică la nivelul celor mai bine dotate unități din județul Sălaj.

PORTȚ

Situat la 3 km nord de Marca pe DC 92, care traversează calea ferată și DN 19 B, aproape de lunca malului drept al râului Barcău, satul Portț este locul de trecătoare, unde apele râului se liniștesc șerpuint spre Leșmir și Șumal.

Este atestat documentar din anul 1477, Olah Porczallya, 1547 Porç, 1649 Portsallya (Petri IV:260), 1835 Portz, (Schem.203), 1854, 1854 Porț, (Bul.83), 1930 Porț.

Vedere de ansamblu a satului Porț a cărui dominantă construită este biserica ortodoxă

Având în vedere locul așezării și importanța militară pe care o avea fiind în apropierea cetății dacice, a descoperirilor de aici, existența acestei așezări trebuie să fie recunoscută ca fiind una dacică.

Denumirea are explicații simple, vine de la apelativul românesc „*poartă-porți*” (latinescul „*porta*”). În grafia maghiară forma **Porcz**, e transcrierea fonetică a numelui „porți” (pluralul de la poartă) așa cum a fost auzit de la băștinași când au venit ungurii peste ei. Astăzi scris fără „i”, - Porț – este reluarea numelui din maghiară scris cu „cz”= ț. Cuvântul „poartă” a fost tradus „*Kapu*” de la forma „*Kopus*”, pentru că sensul acestui cuvânt, „poartă” se referă la moșie, ce aparținea unei case, unei familii, în vederea impunerii ei de către fisc. Chiar dacă s-ar considera că numele satului vine de la acest sens sau de la un antroponim asemenea, originea rămâne aceeași. Dacă toponimia românească are și alte formații de la acest apelativ cum sunt: Poarta (CS;CT;MS), Portari (VS), Portița (SM), trebuie să acceptăm că de la forma **Kapu** și tema „*vas*”- fier, - s-au format toponimele: Vaskapu (Poarta Sălajului), apoi Porțile de Fier,(HD), (CS), Vașcău (BH), dar și toponimele românești provenite de la forma Kapu: Căpuș, (CJ), Căpuș (AB) (3.Oc.p236)

Numele românesc **Porțiu** stă la baza numelor de familie maghiarizate așa cum apar în monografia lui Petri Mór, chiar din documentul de atestare; Porczy János, Porczy Péter, Ștefan (iobagul), Andrei, dar și ale antroponimelor noastre ca Porțan, Porțeanu, cât și Căpușan, Căpușeanu.

Domeniul Porczallya din Comitatul Crasna a intrat în anul 1477 cu titlul de moștenire în posesia fiicei lui Ioan de Porcz, Margareta, căsătorită cu Paul de

Resighea. Domeniul a fost ocupat apoi, în ciuda acestui titlu, de Petru de Porț din Ip. Au urmat după 1547 procese de revizuire, moșteniri și alți posesori străini împotriva cărora Ștefan de Porț protestează în 1549.

În 1533, satul Porț era înregistrat pentru impozite cu 7 porți iobăgești, care erau ale lui Ștefan de Porț. Satul avea un jude, 8 săraci și 2 case noi. Documentele în care este amintit satul se referă la confruntările juridice din anii 1646, 1649 și 1656 ale familiilor Ștefan Virginas din Oradea și Kathai de Ip.

În anul **1847 satul număra 200 de locuitori**; după confesiune erau: 197 români greco-catolici, un romano-catolic și 7 ortodocși, iar în **1890 din 332 locuitori**, 291 erau români, 41 maghiari, 36 evrei; după confesie se distingeau 285 greco – catolici, 10 ortodocși, 1 reformat, și 36 izraeliți, **case înregistrate 63.**⁸

Biserica Greco – Catholică a fost construită din lemn în 1792, de asemenea și fosta școală cu o sală de clasă, iar evidența în registre s-a ținut din 1824. Casa parohială din cărămidă nearsă s-a ridicat în anul 1887. Micuța, dar cochetă și plină de spiritualitate, **Biserica din Porț, cu hramul „Înălțarea Domnului”**, a fost construită din lemn de stejar cioplit îmbinat în cepuri coadă de rândunică, fixate cu ajutorul cuielor din lemn. Învelitoarea a fost realizată din șindrilă, dar în urma deteriorării la ultima renovare a fost înlocuită cu draniță. După 1989, s-a reluat aici serviciul religios, preotul greco-catolic, *Ionel Costaș*, oficiază în prezent sfintele taine pentru mai bine de 30% din populația satului. (I.C.ms)

Bisericiuța de lemn devenind neîncăpătoare, Consiliul Parohial greco-catolic a început încă din anul 1935, demersurile în vederea ridicării unei noi biserici, dar abia în anul 1942 s-a trecut, în timpul preotului Gherman, la zidirea ei din cărămidă nearsă, pe o fundație de piatră, însă lipsa fondurilor a dus la stagnarea lucrărilor după ce biserica a fost acoperită.

Abia după vinderea în 1950 a unui teren numit Paliș, s-a reușit tencuirea interioară și așezarea padimentului. Prin donații s-a realizat pictura, s-au cumpărat clopotele și s-a introdus curentul electric. Iconostasul a fost făcut la Satu Mare în anul 1968 când a avut loc și sfințirea în prezența episcopului Valerian de la Oradea. În prezent oficiul religios este condus de preotul ortodox Petre Călin.

grupa de preșcolari și o clasă cu predare simultană pentru copiii din ciclul primar.

LEȘMIR

Situat la 6 km nord de loc. Marca pe DC 92, nu departe de lunca malului drept al râului Barcău, satul Leșmir înconjurat de dealurile Luminișu și Surduc, se întinde spre lunca apei, având aici teren bun pentru agricultură.

Leșmirul are o populație de 414 de suflete din care 197 bărbați și 217 femei (D.844/2006) și a fost atestat documentar în anul 1213 Nesmer, Nezmer, 1214 Villa Nechmer (Doc. Rom. C.,a I:46,67), 1318 Lechmer, 1423 Olah Lechÿmer, 1493 Kyslechmer, 1692 Lecmer(petri IV:7), 1850 Lecsmer, Lesmer st.Tr.) 1854 Lecsmer, Leșmer (Bul.83), 1930 Leșmir.³

Satul Leșmir - vedere de ansamblu ; dealul Săcădaș domină peisagistic localitatea constituind un fericit cap de perspectivă alături de clădirea bisericii reformate

Observăm că numele inițial Nesmer sau Nezmer a suferit schimbări începând cu 1318, când apare în documente „Lechmer”. Ansamblul schimbării fonetice constă în pronunțarea greoaie a grupului „ns-nz”, iar pentru a-l asemăna cu Kemer- Camăr, care vine de la un antroponim, cu toată bunăvoința este greu de acceptat, chiar cu forțata explicație a trecerii lui „n sau l în k”, după cum nu se explică nici dispariția celorlalte grupuri de consoane pentru a alcătui numele comunei vecine.

Știind că în această zonă de apărare râul și dealurile învecinate erau o piedică împotriva invadatorilor tătari se pare că apelativul „les-lez” însemna „a pândi, a veghea, a păzi” în timp ce „mer” înseamnă „lovitură”, fiind și sinonim cu „csapás” înseamnă hățiș, trecătoare. Explicația are suport în formele de relief ale locului și după cum se observă și în evoluția toponimului în documente. „De pe Dealul Cetății aflat la hotarul satului – pe care localnicii îl numesc „Cetatea Lunii” din cauză că are forma lunii – au fost spionați, pândiți dușmanii care se apropiau.” Locul de pândă era „Leșnicul” . De altfel, o așezare care se afla între Porț și Leșmir și figura în

documente (1208) cu numele de *Dedacs*, pustiită în vremea turcilor a rămas numai cu numele în amintirea localnicilor, evenimentele fiind transpuse mai târziu în legendele locului. (Petri O.C;8)

Într-o altă variantă se susține că la baza numelui satului stă un antroponim de origine slavă, desigur cu explicația că „în cuvântul maghiar *ne-ul de la început s-a schimbat în le*” (Szilágyási magyarok:413)

Deosebit de important ar fi să cunoaștem cum s-a ajuns la antroponimul „de origine slavă” menționat mai sus și cercetat și publicat de: Miklosich, Berneker, Lokotsch, Hariton Tiktin și Philippide: „leș (**leș-uri**),– Cadavru, rămășiță pămîntească. – Mr. *leše, leša*. Tc. *leš* (Miklosich, *Türk. Elem.*, II, 119; Berneker 703; Lokotsch 1306; Tiktin; Philippide, II, 719), cf. Neogr. λέσι, alb. *lješ*, blg. *leš*. Miklosich, *Slaw. Elem.*, 10, crede că ar fi un cuvînt indigen; Philippide, *Principii*, 148, pornea în mod echivoc de la lat. *lixium*. (DER)

Aceste explicații ale atâtor cercetători numiți mai sus, nu sunt în neconcordanță cu substratul eroic de luptă păstrat în legendele locului în urma invadatorilor, ce trebuiau să treacă de acest hotar. De o parte sau de alta „*leșurile plutesc pe râu*” (DUR:818)

Această temă este valabilă doar pentru toponimele: *Leș, Leș-Bihor și Leșmir*. *Oiconimele* : *Leșile* (AG,DJ), *Leșnic* (HD), *Leșu-Ilvei* (BN), *Leșu Ursului* (SV) pot avea desigur și alte explicații.³

Documentul în care este amintit pentru prima dată Leșmirul este un act de donație consemnat în anul **1213**, în Registrul de la Oradea sub forma de Nesmer pentru că terenul donat, numit Bályok se întindea către sat.

Documentul din 1423 ne permite să înțelegem că inițial existau aici două așezări; una era *Olah Lechÿmer* adică Leșmirul Român și Leșmir. În anul 1493 aflăm deasemenea de Leșmirul Mic și Leșmir, undeva în vecinătate în partea de jos a satului, se presupune că acesta era Leșmirul Mare. Faptul că localnicii și acum recunosc locul Leșmirului Mic, confirmă această ipoteză.

Încă de la începutul secolului al XV-lea bogata familie Jakcs din Coșei ia în stăpânire proprietățile Leșmirului, din ordinul regelui Sigismund, fapt consemnat de Capitlul de la Oradea (1423). În Leșmirul românesc a fost instalat preot părintele Dionisiu, fiul lui Gh. Jakcsi. Regăsim date și despre celălalt fiu, Gheorghe cu soția și copiii acestora. Mai târziu, regăsim aici ca proprietari familiile: Ördög, Simon, Bánffy, Pándi, Lecsmeri și Kemerli.

În anii 1533 se plătea impozit după 15 porți iobăgești, se mai aflau aici 16 jeleri (săraci), o singură casă și un total de 75 de locuitori. (Petri, OC.)

După Conscripția Curții de la Viena din **1720** de stabilire a impozitelor, Leșmirul a plătit după 13 moșii, 22 fiind pustii, iar terenurile erau de 56 de câble, arabil, poieni de 60 de coase, vii de 66 de sape, existau deasemenea **117 locuitori**. Animale erau după cum urmează: 30 de boi de jug, 16 vaci, 15 juninci, 93 de porci (de peste un an) și 36 de stupi. Produse agrare: ovăz de 390 de cruci, alac 100 de cruci, porumb 7 pogoane în semănătură, vii de 72 de zile de sapă. Numai 14 familii dețineau aceste vii. Nobilimea proprietară era de 23 de familii.

Din punct de vedere economic Leșmirul se evidențiază prin cultivarea viței-de-vie. Încă de la începutul secolului al XIV-lea s-a cultivat intensiv vița-de-vie pe dealurile însoțite ale hotarului (Szendyhegy). Din însemnările datate 1820 se știe ca s-a plătit a zecea parte și din vin, alături de cereale și cânepă. După statistica din anul **1895** din arealul agricol total, **8,2 % era cultivat cu viță-de-vie**. La sfârșitul secolului al XX-lea puteau fi numărate **peste 150 de pivnițe de depozitare a vinurilor** de pe dealurile Săcădaș, Surduc, Vârful Prăfos, Poalele Dealului.

Pe lângă cultivarea viței-de-vie un venit însemnat provenea și din cultivarea pomilor fructiferi, mai ales caiși, care de altfel se cultivau și în alte locuri din Sălaj. O treime din suprafața de 1138 ha. Cad. era cultivată cu cereale și pentru că în anii buni, recolta se ridica la peste patru ori cantitatea seminței. (1820)

Despre **vechea biserică catolică dispărută a Dedacsului și Leșmirului** se amintește într-un document din **1311**, în care se consemnează fixarea unui semn de hotar, ca fiind “de la Biserica până la Vie”. Odată cu consolidarea reformei, începând cu secolul al XVII-lea, când biserica a aparținut de Ip, s-au petrecut schimbări privind întărirea comunității, începuturile învățământului, a documentelor conduse de biserică și a dezvoltării economice a satului.

Biserica păstrează un potir vechi de cuminecătură, dăruit în 1631 de familia Lecsmeri Istvan “pentru slava lui Dumnezeu”. Primul preot a început serviciul divin chiar din anul 1631, în persoana lui *Fehérvári István*. Înainte de primul război au slujit aici peste 20 de ani preoții: Vegh Jozsef, Balo Jozsef și Szilagy Janos. În prezent oficiază preotul Kary Zsolt Attila.

Întrucât clădirea bisericii greco-catolice se deteriorase mult, în anul 1958 Episcopia de Oradea a hotărât scoaterea ei din uz. Consiliul Eparhial a propus demolarea ei și ridicarea unei noi biserici. Lipsa fondurilor a amânat cu mulți ani îndeplinirea hotărârii. Preotul *Tiberiu Pușcașiu* s-a remarcat încă înainte de război, dar și mulți ani după aceea, prin stăruință și sacrificiu donând importante sume de bani din vânzarea casei sale, în vederea reparării și măririi spațiului bisericii. Lucrările fiind finalizate în 1975, biserica a căpătat o nouă înfățișare. Stilul e o combinație neogotică și neoromanică. Lăcașul a fost ridicat la rang de mănăstire în anul 2003, cu hramul Sf. Nicolae. Odată cu lucrările de la biserică, în urma demolării, s-a ridicat și finalizat (1976) construcția casei parohiale. În prezent oficiază preotul-călugăr greco-catolic *Tarciziu ; Roman Teodor*.

Denumiri de străzi și locuri: Strada Mare, a Bisericii, Hiriște și Cornet, Gropile de sub Hris, Hiriște după deal, Coasta de peste părau, Buckmir, Teiuș, Hirișu Mare ș.a.

Zonă de sonde-satul Leșmir

MARCA-HUTA

Satul Marca Huta, locuit de slovaci, se întindea pe o mare suprafață de teren într-o zonă de deal împădurită din partea sud-vestică a comunei. Drumul de 7 km ce face legătura cu Marca se desprinde din DC 93, spre Cerișa, comuna Halmășd, și se leagă cu DC 95.

Așezarea Marca-Huta

Datorită numărului mic de locuitori, mai ales după război, era socotit un cătun al satului Marca, denumirea înregistrată fiind Marca-Huta. (1954)

Atestare: Prezența slovacilor în Transilvania avea la bază interese economice ale nobililor, mai ales datorită priceperii lor ca lucrători la munte, ca țapinari, ca mineri, cât și la producerea potasei necesară manufacturilor de sticlărie.

În ținutul Bihorului și Sălajului contele Bánfi i-a colonizat pe slovacii de rit catolic în Munții Plopișului. Dacă habsburgii au început colonizările în Maramureș și Bucovina începând cu anul 1770, în zona Plopiș sunt consemnați în număr mare în jurul anului 1825, în satele Șinteu, Făget, Serani, întemeiate de ei prin defrișarea pădurilor. Se presupune că defrișările din pădurile de la Marca, de pe un deal foarte bine poziționat, pentru sat, au avut loc în **anul 1907**. Așezarea era pe terenurile împădurite ale grofului din Nușfalău, căruia poporul îi spunea groful „Boiovsky”.(N.C.,ms)

Cuvântul **Huta**, germ. *Hütte* provine de la „*hutja*” (Dic.Et.Grimm), *tugurium*, cu sensul de *colibă, bordei, casă mică, scenă, taberna, acoperiș, protecție, cabană*. Asemănarea formei cuptorului de pământ pentru ardere cu un bordei, a făcut transferul spre sensul de cuptor metalurgic, (uzină metalurgică) Huta de potasă, însemna cuptorul unde *leșia* provenită din cenușa lemnelor arse în cantități mari, se evaporă rămânând potasa. (n.n) Cuvântul a pătruns în mai toate limbile europene, în slovacă este „*huta*” cu sensul de „colibă” (I.Iordan,1963:315)

Inceputurile colonizării sunt marcate de defrișarea unui loc pentru construirea caselor din lemn, în apropierea unei surse de apă, ceea ce la Huta s-a găsit. Satul apărut era înconjurat de pădure și **prin natura locului casele, gospodăriile erau împrăștiate**. Concomitent cu îndeplinirea sarcinilor lor la pădure în vederea obținerii lemnului de construcție pentru groful din Nușfalău și a potasei, slovacii și-au mărit terenurile din preajma gospodăriei plantând pomi fructiferi și se ocupau cu creșterea animalelor cornute mari și mici, pe care le vindeau în târgurile de la Suplac și Nușfalău.

În perioada interbelică, cu toate plecările în alte localități, viața locuitorilor se îmbunătățește prin creșterea economică iar așezarea începe să aibă o altă înfățișare. Apar tot mai multe case noi, numărul copiilor școlari impune începând cu anul **1935 deschiderea școlii** într-un local improvizat, învățător fiind *Vesa Viorel*, apoi din anul 1939 *Ela Populova* de naționalitate slovacă. **Se estima existența a 60-70 de familii**.

Slovacii au populat și o parte a dealului, nu departe de ieșirea din Marca pe DC 93, spre Cerișa, care este cunoscut sub numele de „**Marca Culcuș**”, dar și pe locul numit de ei „*Sclatina*”. Erau **peste 30 de familii, romano-catolice, care și-au ridicat aici o clopotniță** întocmai ca cei din Huta pentru a vesti sosirea preoților ce veneau din Șinteu sau Făget.

La „Culcuș” exista și o școală cu predare în limba română și slovacă pentru elevii claselor I-IV. La Huta cursurile s-au întrerupt un timp din lipsa cadrelor didactice, reluându-se după 1944 în casa lui Ferenci Anton și apoi în casa lui Honceac

Ioan până în anul **1961**, când s-a construit **noul local al școlii**. Din clasa a V-a elevii urmau Școala generală fie la Șinteu, fie la Marca.

Incepând cu anul 1946 numărul slovacilor este în scădere lentă, fie plin plecarea unor familii în Slovacia, fie prin plecarea tinerilor în diferite părți ale țării pentru locuri de muncă și un trai mai civilizată. **În prezent la Huta există cca 12 case și cca 30 de locuitori iar la Culcuș mai sunt 3-4 familii.** (Șc.ms.H.)

Nume de locuri: Dealul „la Culcuș”, Cubineț, Blaga, Sclatina, Legheleu, Vâlceauă, Prodea, Iertașul Ursului și Zmidă.

ȘUMAL

Situat la 8 km Nord de Marca pe DC 92, în extremitatea nord-vestică a comunei, întins aproape de-a lungul luncii malului drept al râului Barcău, satul Șumal mărginit la Est de dealurile Bockmer, Hirișu Mare și Hirișu Mic este a doua localitate ca mărime după Marca.

Șumalul are o **populație de 682** de suflete din care 350 bărbați și 330 femei. (D.844/2006) și a fost **atestat documentar în anul 1452** *Somal, 1546, Sommalý, 1795 Sommány* (PetriIV :341), 1850 *Somály, Sumalu* (st.Tr) , 1854 *Sommalý, Șumal* (Bul.83), 1930 Șumal.

În afara ipotezei cu existența gărzii romane, care i-ar fi adunat pe acest loc pe cei răi „**Summa-malum**” de unde ar proveni numele satului, explicația reală constă în observarea așezării de odinioară pe coama dealului pentru că localnicii se fereau de inundații. Matca Barcăului în zonă era inundabilă, iar după depunerile pe partea dreaptă, apele s-au retras și locul de **sub mal** s-a întărit devenind propice așezării.

Strada principală a satului propriu-zis era până nu demult plantată cu pomi fructiferi și viță de vie, din vechea așezare a mai rămas doar strada școlii și a bisericii. Retragera apelor și schimbarea albiei râului Barcău, care trecea pe lângă sat, vechea Răstoacă, în imediata așezare de azi, a determinat mutarea satului sub prima treaptă a dealului. Dovada cea mai bună este structura straturilor formate din pietriș și nisip. Cuvântul format prin pronunțarea comună și mai ușoară a celor doi termeni **Submal** a dus repede la căderea labialei „b”. Folosirea șuerătoarei „ș” în locul siflantei „s” vine mai târziu, după cucerirea maghiarilor, care pronunță „ș” în loc de „s”. Apelativul **mal** înseamnă ridicătură de pământ, deal abrupt, loc înalt, (Iordan,1963:32; Drăganu 1933:115; Densușeanu 1898:12) Deci satul de sub deal, **Șumal**.

De la acest toponim s-a format antroponimul Șumălan, Șumălean(u).³

Localnicii recunoșteau altă dată, mai ales că satul era destul de mare, patru părți ale lui, pe care le numeau: **Cârjina, Cornet, Cătunul Coaste și Șouș**. Cârjina era locuită de oamenii mai înstăriți, Cornetul era locuit de cei săraci, oameni care munceau pe moșia grofului „Károly Emeric”. Cătunul Coaste, după numele locului, s-a format în anii din preajma primului război mondial, când Markovici Francisc și-a vândut pământul cetățenilor, Lukacs și Boros, veniți din Ungaria și Tót Daniela din comuna Balc. (Șc.ms.Șumal)

Cât despre locul numit „Șous” se spune că aici s-ar fi răsturnat carele cu sare din convoiul ce se îndrepta către Ungaria. Cărăușii strigând după ajutor pronunțau „So”-sare.

Satul Șumal

(Foto, Pr. Ionel Costăș)

Primul document de atestare din 1452, consfințește de fapt punerea în posesie a familiei Jakcsi a domeniului Șumalului. Mai târziu, în anul 1465, Șumalul a fost zălogit de Balyoki Szilvester voievodului Transilvaniei, iar în anul **1795 a aparținut de domeniul Tășnadului** din proprietatea lui Francisc Rakoczi.

În anul **1786** recensământul cuprindea următoarele date despre Șumal: **Case 79, populație 83 Familii localnice, 500 locuitori**, Plecați 1, Căsătoriți 100, Necăsătoriți 148, Femei 252, Preoți 1, Tărani 33 și Jeleri 70. (*Wagner 1982.p.175*)

În anul **1847** Șumalul avea **424 locuitori**, care după confesiune erau: 401 greco-catolici, 1 romano-catolic, 4 ortodocși, 18 reformați, iar în **1890 existau 527 locuitori** din care 60 vorbeau limba maghiară, 467 româna, după religie fiind: 3 rom-cat., 472 gr.-cat., 33 ref.și 19 izraeliți. Numărul caselor era de 109.¹⁰

În **1895 existau 225 de gospodării**, 1790 ha teren, din care 518 arabil, 423, pășune, 206 păduri, 70 vie, 31 grădini și 93 ha neproductiv.¹² Veniturile impozabile ale satului la 1900 se ridicau la valoarea de 6738 Coroane, pentru care impozitul direct era de 2511 K.

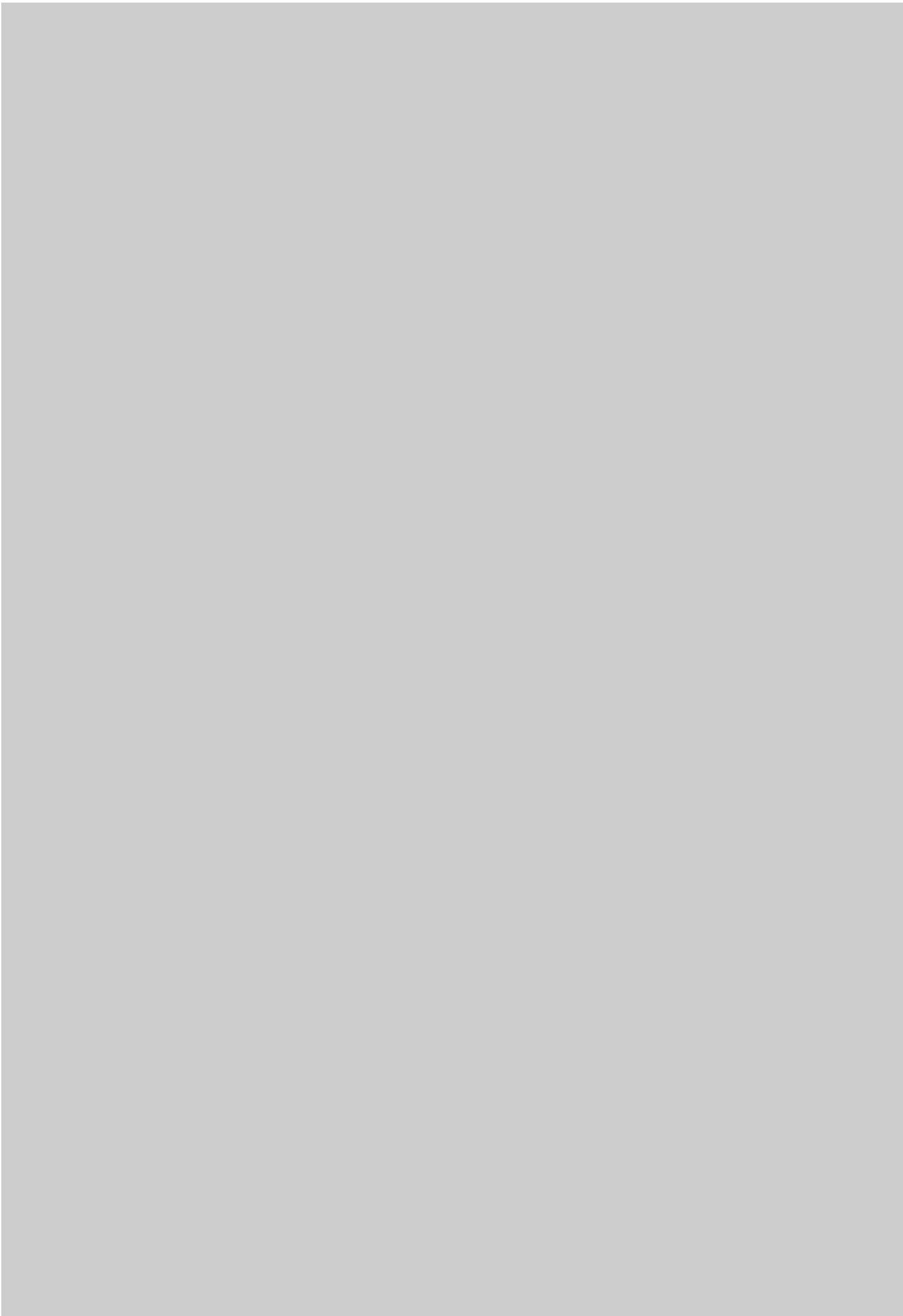
În 1733 exista un preot cu numele de Ioan, iar în 1750 au fost recenzați 54 de credincioși greco-catolici, se confirma existența unei biserici, a unui cantor și a unui teren intravilan. Pe vremuri era o biserică din lemn ridicată (1773) pe un loc cu 50 de metri mai sus decât actuala biserică, care avea hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril. Fosta școală cu o sală de clasă s-a ridicat în 1770 iar registrele s-au ținut din anul 1827.

Din protocolul parohiei reies și veniturile parohiei, din anii de după 1848, cuprinse în sume destul de mici, sub 100 de Fl. pe an. Parohia avea însă pământ în hotarul Balcului și vie proprie, despre care se menționează că nu aducea decât puține resurse; cca. 133 de vedre de vin (1869).

Bisericuța de lemn devenise de mulți ani neîncăpătoare, abia în 1891 a început construcția unei noi biserici, documentele amintind doar un nume de zidar din Șimleu, un anume Surani, în timpul preotului Sima.

Actuala biserică are o fundație din piatră masivă pereții sunt din cărămidă arsă și a fost acoperită cu șindrilă. În anul 1928, la renovare, s-au așezat legături din fier în pereți, întrucât erau crăpați, iar peste șindrilă s-a acoperit cu tablă. (*Ms.M. Roșan. ;74*) Șematismul de la Oradea din 1934 amintea pentru vremea aceea pe preotul *Grigore Balotă* și amintea de casa parohială zidită din cărămidă nearsă în 1878.

Se mai consemnează existența a două asociații religioase: Reuniunea Sf. Maria cu 33 de membri și a Preasfintei Inimi, cu 52 de membri, numărul total al credincioșilor fiind de 770. (*Șem.1934 p.172*)

Biserica greco-catolică din Șumal finalizată în 1975

Întrucât clădirea bisericii se deteriorase mult, în anul 1958 Episcopia de Oradea a hotărât scoaterea ei din uz. Consiliul Eparhial a propus demolarea ei și ridicarea unei noi biserici. Lipsa fondurilor a amânat cu mulți ani îndeplinirea hotărârii. Preotul *Tiberiu Pușcașiu* s-a remarcat încă înainte de război, dar și mulți ani după aceea, prin stăruință și sacrificiu donând importante sume de bani din vânzarea casei sale, în vederea reparării și măririi spațiului bisericii. Lucrările fiind finalizate în 1975, biserica a căpătat o nouă înfățișare. Stilul e o combinație neogotică și neoromanică. Lăcașul a fost ridicat la rang de mănăstire în anul 2003, cu hramul Sf. Nicolae. Odată cu lucrările de la biserică, în urma demolării, s-a ridicat și finalizat (1976) construcția casei parohiale. În prezent oficiază preotul-călugăr greco-catolic *Tarciziu ; Roman Teodor*.

Denumiri de străzi și locuri: Strada Mare, a Bisericii, Hiriște și Cornet, Gropile de sub Hiris, Hiriște după deal, Coasta de peste părau, Buckmir, Teiuș, Hirișu Mare ș.a.

Școala din Șumal funcționa cu toate clasele până în anul 1980, a fost reabilitată în anul 2000, funcționează aici două grupe de copii ale grădiniței și elevii claselor I-IV.

Evoluția demografică și locuirea

Populația satelor comunei Marca cunoaște în timp o evoluție asemănătoare multor comunități de pe teritoriul județului Sălaj.

Dacă despre majoritatea localităților ne parvin primele date demografice la început de secol XVIII, în mod aparte și fericit satul Leșmir care de altfel are și cea mai veche atestare (1213), ne oferă informații despre populație începând cu anul 1533 când din documente reiese că avea 75 locuitori. În anul 1720 aceștia ajunseseră deja la 117 persoane. Satul Marca avea la 1750 un număr de 363 de credincioși, satul Porț ne oferă date din anul 1847 despre cei 200 de locuitori ai săi, iar satul Șumal se regăsește în documente la **1786** cu **500 de suflete** reunite în 83 de familii ce se adăposteau în **79 de case**. Deducem că fiecare casă era locuită în medie de **6,32 persoane**.

La recensământul din **1850** se înregistrau următoarele date:

Localitate	Marca	Leșmir	Porț	Șumal	Total
Obiective					
Case	164	74	57	116	411
Locuințe	172	77	59	114	422
Populație prezentă	778	317	279	496	1870
Bărbați	400	155	150	265	970
Femei	378	162	129	231	900
Români	736	79	270	480	1565
Maghiari	6	228		12	246
Germani					
Țigani	30		5		35
Evrei	6	10	4	4	24
Ortodocși					
Greco catolici	766	79	270	480	1595
Romano catolici	3		5		8
Reformați		228		12	240
Iudei	6	10	4	4	24
Cai	3	23	19	19	64
Bovine	204	100	97	187	588

(., Az 1850. és 1857. évi népszámlálás. Budapest, 1993, Központi Statisztikai Hivatal. 17. p. Az Országisme tabellák, román nyelvű újrakiadása révén – Recensământul din 1857. Transilvania. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Catedra și Laboratorul de Sociologie.)

Se observă că Marca era cea mai numeroasă comunitate urmată de satele Șumal și Leșmir iar densitatea medie de locuire într-o locuință cunoaște la nivel de comună, valori mai mici decât precedentele, de 4,55 membri/clădire, ceea ce oferă un plus de confort la nivelul de locuire.

Documentele și izvoarele găsite atestă ulterior o creștere a populației și dezvoltarea satelor, datorate cultivării pământului pe suprafețe mai mari, creșterii animalelor, a îndeletnicirilor legate de agricultură, producția agricolă fiind satisfăcătoare. Casele vremii erau mici, scunde, cu pereți din lemn sau din chirpici, acoperite mai ales cu paie, dar și cu șindrila și stuf, piatra folosindu-se abia după război. **Recensământul din 1910** ilustrează bine situația de atunci.

Localitate	Marca	Leșmir	Porț	Șumal	Total
Suprafață(jughere)	1490	1141	1217	1827	5675
Case	215	89	72	158	534
Populația Civilă	1042	473	393	807	2715

Militari			1			1
L I M B A	Română	961	91	375	626	2053
	Maghiară	35	383	18	122	558
	Germană	13				13
	Alții	14(slovaci) 19(ruteni)				33
Ortodocși/Alții			Alții 5		Evan. 1	
Greco-catolici		983	97	371	687	2138
Rom-catolici		19	3		17	39
Reformați		1	360	6	69	437
Iudei		39	9	16	34	98
Scriu și citesc		217	276	167	249	909
Știu ungurește		145	462	137	192	938
Bărbați		525	252	202	411	1390
Femei		517	222	191	397	1327
C A S E	Piatră	8	3		1	12
	Pământ	5	12	31	34	82
	Chirpici	105	61	4	30	200
	Lemn(altele)	97	13	37	93	240
AC	Țiglă	9	22	21	32	84
OP	Șindrila	39	31	8	65	143
ER	Trestie (paie)	167	36	43	61	307
IȘ						

Recensământul din 1910. Transilvania. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Catedra și Laboratorul de Sociologie.)

De această dată observăm o creștere a numărului de locuitori nesustenută din punct de vedere economic de același ritm pentru sectorul imobiliar locativ. Într-o casă, la acest recensământ, numărul mediu de locuitori ajunge să crească la valoarea de **5,08**.

Imaginea pe care o conturăm este una și mai complexă. Se observă că majoritatea imobilelor erau din lemn (44,94%) sau chirpici (37,45%), doar 2,24% fiind din piatră, iar 57,49% dintre casele comunei erau acoperite cu paie sau trestie. Învelitoarea era din țiglă la doar 15,73% din totalul de case.

Datele pentru anii **1930, 1956, 1966, 1977, 1992 și 2002** sunt extrase din evidențele păstrate de la **recensămintele populației și locuințelor**.

nr. locuitori/nr. case

An	1930	1956	1966	1977	1992	2002
Recensământ						
Marca	1140/	1557/	1686/429	1706/481	1510/464	1520/518
Leșmir	532/	646/	789/194	703/202	491/186	475/181
Marca-Huta	-/	197/	180/40	113/29	80/25	47/19

Porț	440/	371/	373/117	374/120	330/119	315/125
Șumal	888/	988/	1016/281	904/277	661/246	609/238
Total	3000/	3759/	4044/1061	3800/1109	3072/1040	2966/1081
MARCA						
Nr. mediu locuitori/casa			3,81	3,42	2,95	2,74

Se observă fenomenul de scădere treptată a populației după recensământul din anul 1966 însoțit de cel de depopulare intensă a localităților mai izolate, cu mențiuni speciale pentru Marca-Huta care avea în 1956 de peste 4 ori mai mulți locuitori decât în 2002. Remarcăm totodată creșterea numărului de locuințe în două serii, după anii 1966 și respectiv 1990, urmată de mărirea gradului de confort în sensul micșorării numărului de persoane care locuiesc în medie într-o clădire în perioada postdecembristă.

Din datele de la **Recensământul Populației și al Locuințelor 2002** ne formăm o imagine avizată asupra numărului de locuitori ai zilelor noastre din fiecare localitate aparținătoare comunei Marca. Se observă că populația este de naționalitate preponderent română.

În domeniul cultelor remarcăm în consecință prezența majoritară a bisericilor ortodoxă (51,99 %), urmată de cele greco-catolică (21,14 %), reformată (11,23 %), baptistă (10,15 %), și romano-catolică (3,51 %).

Situația centralizată a populației după religie la **Recensământul Populației și al Locuințelor 2002** era următoarea:

Localitatea	Total pop.	Ortodoxă	Romano-catolică	Greco-catolică	Reformată	Baptistă	Pentecostală	Creștină după evang.	Altă religie
Marca	1520	1236	46	18	5	201	5	0	7
Leșmir	475	73	8	4	318	52	0	16	0
Marca - Huta	47	3	44	0	0	0	0	0	0
Porț	315	211	0	93	3	4	0	0	4
Șumal	609	19	6	512	7	44	15	0	5
Total comună	2966	1542	104	627	333	301	20	16	16

Populația comunei la 1 iulie 2009 era de 2692 locuitori din care 1334 bărbați și 1358 femei. Această valoare reprezintă un procent de 1,12% din populația județului la aceeași dată și 1,90% din totalul populației din mediul rural. Se observă de asemenea că locuitorii comunei sunt cu 274 mai puțini decât la recensământul 2002.

Populația comunei la Recensământul Populației și al Locuințelor din anul 2002 era de 2966 locuitori. Marca avea 1520 locuitori reprezentând 51,24% din populația

comunei iar satele apartinatoare figurau: Lesmir cu 475 loc. (16,01%,), Marca-Huta cu 47 loc. (1,58%), Porț cu 315 loc. (10,62%) si Șumal cu 609 locuitori (20,53%).

Situația privind populația județului Sălaj si a comunei Marca la Recensământul Populației si al Locuințelor din anii 1977, 1992, 2002 si populația stabilă la 1 iulie 2009 a comunei este dată de următorul tabel:

	1977	1992	2002	1 iulie 2009
Total judet -persoane-	264.569	266.797	248.015	241.840
% fata de 1977	100,00	100,85	93,75	91,41
Comuna Marca -persoane-	3800	3072	2966	2692
% fata de 1977	100,00	80,85	78,06	70,85

În intervalul 1992-2002 populația comunei a scăzut, așa după cum reiese și din tabelul de mai jos:

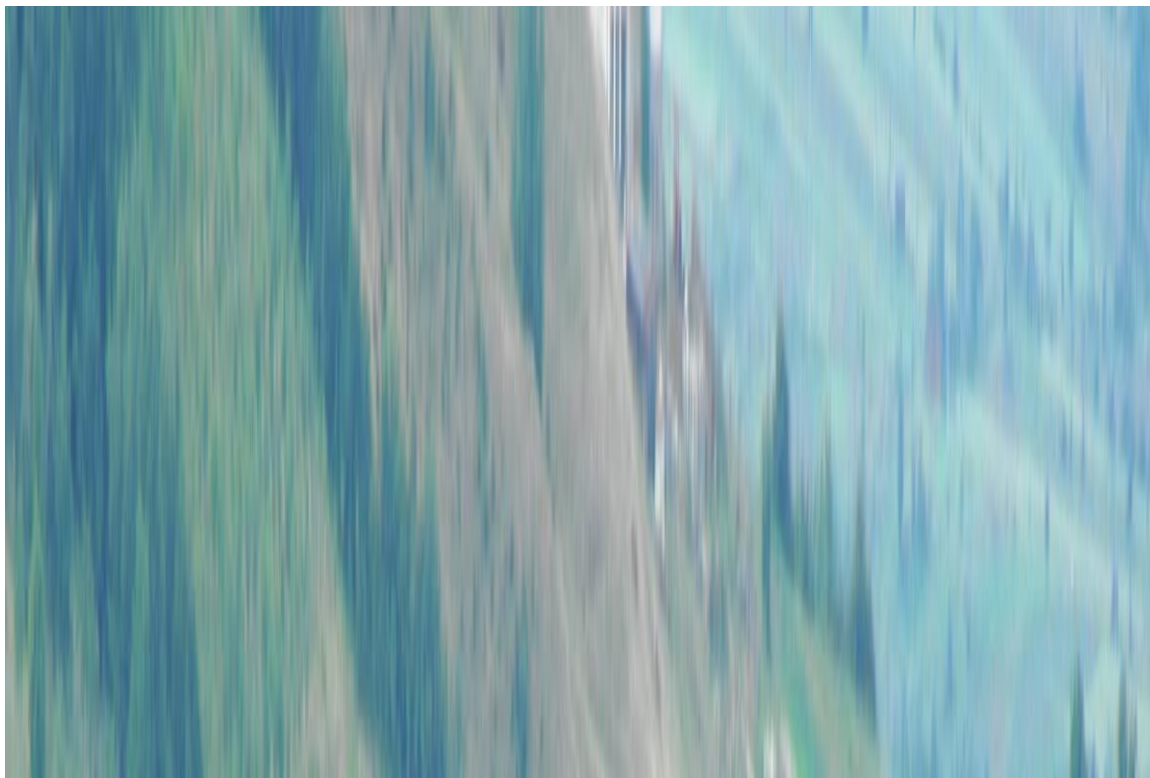
	1992 persoane	2002 persoane	2002 fata de 1992 %
Total comuna	3072	2966	96,55
Marca	1510	1520	100,67
Lesmir	491	475	96,75
Marca - Huta	80	47	58,75
Port	330	315	95,46
Sumal	661	609	92,14

La 1 iulie 2009 populația stabilă a comunei înregistra valoarea de 2692 locuitori cu 274 locuitori mai puțin decât la Recensământul 2002.

Media pe grupe de vîrstă la 1 iulie 2008 inregistra următoarele valori:

Grupa de varsta	Situația pe comuna
0 - 14 ani	18,9% din total
15 - 59 ani	56,4% din total
60 ani si peste	24,7% din total

Din totalul populației, procentul celei in varsta de munca (16-62 ani) inregistra valoarea de 51,55% iar cea ocupată un procent de 48,96% din total populație si 94,97 din populația in vîrstă de muncă.

Marca vedere generală

La Recensămîntul populației și al locuințelor din anul 2002, comuna Marca totaliza un număr de 982 gospodării ceea ce conducea la o medie de 3,02 locuitori/gospodărie față de 2,9 cît era media pe județ. Numărul locuințelor era de 1088. Potrivit datelor statistice de la nivel național, județul Salaj în ierarhia națională, se situa pe locul 7 ca suprafață locuibilă pe o persoană la ultimul recensămînt. Media județeană a acestui indicator este de 15,30 mp/persoana cu 2,7 mp mai mult față de recensămîntul anului 1992 iar cea aferentă mediului rural din Sălaj este de 16,42 mp/locuitor.

La recensămîntul 2002 comuna Marca înregistra o medie de 16,20 mp suprafață locuibilă/persoană, puțin sub indicele mediu județean aferent mediului rural.

Din totalul de 1088 locuințe, la data recensămîntului, un procent de 9,65% beneficiau de alimentare cu apă curentă și aveau băi amenajate, 7,27% aveau canalizare în sistem local, 58,09% beneficiau de bucătării iar 96,05% beneficiau de alimentare cu energie electrică. Între cele 2 recensăminte ale populației și locuințelor situația locativă a comunei s-a îmbunătățit aparând 43 case noi în interval de 10 ani; creșterea puțin mai mare a fost înregistrată la numărul de camere noi de locuit (aici fiind incluse și extinderile), 631 noi camere apărute în intervalul mai sus menționat. Ritmul s-a menținut astfel că în intervalul 2002-2007 au fost finalizate alte 24 de case noi de locuit

Trebuie remarcată și prezența comunității rrom, care este localizată în satele Marca și Leșmir cu un număr de 189 persoane din care doar un procent de 20,64% aveau un nivel minim de studii de 4 clase primare și 19 gospodării. Potrivit datelor sintetizate la nivel județean, creșterea populației în aceste comunități a înregistrat între

recensăminte valori semnificative +36,4%, cu diferențe mari între mediul rural +41,5% față de +23,2% în mediul urban. În comuna Marca potrivit ultimelor date numărul acestora însă a scăzut față de 2002 când erau 225 de cetățeni din această etnie constituiți în 43 de gospodării. Comunitatea de etnie romă de pe raza comunei are o situație economică și socială superioară nivelului înregistrat la nivelul altor comunități. Marea majoritate lucrează în diverse locuri de muncă în străinătate.

Inițial în satele comunei se regăseau adesea sectoare cu tipuri de așezare specifice categoriei satelor răsfirate, având porțiuni de vale și de coastă ce cuprindeau case dispuse distanțat și închizând între ele largi spații cu pomi și porțiuni arabile. Astăzi fronturile sunt majoritar compacte, casele vechi păstrează „respect” pentru aliniamente și totodată pentru parcelar și arhitectura specifică. Acestea au regim de înălțime parter și în proporție majoritară acoperișuri în două ape cu învelitoare din țiglă ceramică

Casă veche (renovată) din Șumal, care din păcate a suferit modificări la nivelul ferestrelor prevăzute cu rulouri din material sintetic. Decorațiile de cărămidă aparentă ale frontonului și cele însoțite de simbolul crucii aplicate în jurul golurilor de ventilație, brîul profilat care „leagă” toată casa cît și rîndul suplimentar de țiglă aplicat la baza frontonului constituie particularități arhitecturale remarcabile care se regăsesc la majoritatea caselor vechi și deoarece conferă identitate locală sunt demne de păstrat.

Gospodăriile se caracterizează prin elemente arhitecturale cu aspect de „cetate”: ziduri groase, porți de lemn bine încleștate în stâlpii groși de cărămidă, casă lungă, cu trei încăperi, cu două camere din care una la stradă, denumite „căși” și o tindă. Spre curte se regăsește cel mai adesea un cerdac lung numit „târnaț” și sprijinit de stâlpi groși de cărămidă, sau la unele case și mai vechi, din lemn. Mai rar se întâlnesc aici deschiderea din tindă spre partea din spate a casei, din nevoia de apărare prin retragere vremelnică la deal, la pădure unde aveau ascunziș în caz de nevoie. În tindă exista o vatră liberă cu cuptor de copt, caracteristică nordului Transilvaniei, dar după primul război mondial acesta a fost înlocuit cu soba cu plită. Casele vechi erau acoperite pe vremuri cu paie iar apoi cu șindrila. Învelitorile cu țiglă ceramică și tablă au apărut abia după 1918. Pantele mai mari se regăsesc din acest motiv la casele foarte vechi. Culoarea spoielii era din var amestecat cu o soluție albastră (ultramarin) pereții primind o nuanță de albastru deschis. Acum aceasta se regăsește foarte rar. *Brâul* ce

înconjoară casa, regăsit adesea sub cota inferioară a golurilor de ferestre sau la cota superioară a pereților sub nivelul acoperișului, simbolizează legătura puternică care leagă întregul și menține unitatea familiei. Simbolul crucii asociat în diverse variante decorative aplicate pe frontoane oferă un plus de farmec caselor locului. Multe fântâni de incintă, sursa vieții, sunt acoperite cu structuri pitorești tot în formă de cruce.

Stradă în loc. Porț – la casele frumos aliniat regăsim spre stradă cel mai des o singură cameră, cea pentru oaspeți și acoperișuri în două ape cu frontoane protejate cu un rând suplimentar de țiglă. În zona golurilor de ventilare ale podului decorațiile majoritare au semnul crucii. Aceste edificii conferă locului o omogenitate care nu poate fi alterată.

Gospodărie din Porț - regăsim aici bucătăria de vară așezată la stradă și o tipologie a casei mai rară, (majoritatea fiind cu un singur nucleu) dar în spiritul locului, cu holul de intrare acoperit în două ape și fronton de același tip cu cel al fațadei principale.

Gospodărie (nr. 144) din satul Șumal – în planul doi, casa veche este mai retrasă de la front păstrând elementele arhitecturale specifice, cu excepția tencuielilor și a culorilor de fațadă aparținând perioadei anilor 1980

Casă veche (nr. 126) din centrul satului Leșmir. Deseori porțiunea de gard situată între casă și porțiță este zidită, fiind probabil o reminiscență a tradițiilor derivate din nevoile locale de ordin defensiv.

Ocupațiile vechi ale locuitorilor, agricultura și creșterea animalelor, a determinat dezvoltarea anumitor componente ale anexelor gospodărești: *șura mare* și „*cămara*”, construcție din lemn destinată păstrării cerealelor. Mai nou a apărut, fie lipită de șură, fie alături de ea „*cohea*”, o adaptare a unei încăperi a șurii sau chiar o construcție mică aparte, inițial destinată pregătirii hranei animalelor, devenită ulterior o mică

bucătărie de vară. Termenul folosit e de origine germanică, „*kochen*” semnificând a găti, a fierbe.

Casă veche din satul Marca (nr.24) și anexele gospodărești ale acesteia. Frontonul cu închidere din lemn indică o vechime mai mare a casei.

Fântâna este acoperită după obiceiul locului.

Regăsim asemenea majorității localităților județului Salaj anumite stereotipii în planimetria casei și aspectul acesteia. Vechile case au rămas tributare unui gen tipologic comun zonei. Volumetria caselor și anexelor este de obicei de formă paralelipedică cu acoperiș cu un unghi al pantei variabil între 30 - 45°. Casele sunt construite din zidărie de cărămidă, iar acoperișul are șarpantă de lemn.

Planul casei este de forma unui dreptunghi alungit, cu latura scurtă spre stradă, (de obicei o singură cameră la stradă, cea „curată” pentru oaspeți), cu două sau trei încăperi, rareori mai multe, și cu o intrare protejată de o prispă, care în timp a fost

închisă cu tîmplărie. Acoperisul în două sau patru ape este învelit în majoritatea cazurilor cu țiglă ceramică (mai rar cu țigle „solzi”). Cererea foarte mare de teren în vatra satului și valoarea ridicată a pămîntului, au condus la fronturi mai înguste și amplasări de obicei înșiruite una după alta a caselor respectiv în spate a anexelor.

În corespondență directă cu situația economică și statutul social al proprietarului, gospodăria cuprinde mai multe clădiri anexe cu funcțiuni complementare celei de locuire. Se regăsește în majoritatea cazurilor bucătăria de vară, cît și șura, grajdul pentru animale, coșarul, magaziile, cotețele pentru porci și respectiv pentru păsări cît și bineînțeles WC-ul. Toate localitățile beneficiază de fântânile de comunitate. Dispoziția perpendiculară a șurii însoțită de grajd într-un singur corp de clădire din scopuri funcționale este cea mai frecventă soluție adoptată. În majoritatea situațiilor, fântâna proprie este prezentă în incinta din față fiind acoperită cu o structură din lemn „în cruce” și deseori decorată.

Regăsim totodată dispunerea tripartită a compartimentelor gospodăriei: în față o curte care include casa de locuit și bucătăria de vară însoțite de o grădină de flori, în spate o zonă destinată anexelor gospodărești și creșterii animalelor cît și diferitelor amenajări aferente acestora iar mai în spate cel de-al treilea compartiment este reprezentat de grădina de legume.

Casele mai vechi au regim de înălțime parter, rareori cu un subsol sau demisol, soluția aleasă depinde de terenul pe care este ridicată casa. Casele noi în majoritate beneficiază de două niveluri, de obicei (demisol doar la teren în pantă), parter și mansardă sau etaj. Dimensiunile cele mai uzitate la camere sunt de 5X5 metri. La unele corpuri de clădire gen șura plus grajd regăsim peste parter utilizarea podului ca depozit de fîn sau mărfuri.

Pivnitele de obicei sunt construite în partea mai joasă de sub casă, uneori sunt izolate și au planșeele din bîrne masive, din lemn de stejar sau brad. Regăsim frecvent pivnițele de la vie, construcții localizate pe dealurile propice acestui gen de cultură, construcții arhaice semiîngropate în care se păstrează în condiții ideale peste an vinul, o parte din alte produse agricole cît și uneltele agricole.

La construcțiile noi podul altă dată podit și folosit pentru depozitarea cerealelor și uscarea produselor agricole, are acum funcțiuni de mansardă locuită. Se observă și în cazul comunei Marca deseori lipsa aportului profesional al arhitectului și implicit lipsa bunului gust la multe construcții noi.

Parcelele locuințelor au de regulă planimetria dreptunghiulară alungită, cu latura scurtă la stradă și dimensiunile frontului variabile în funcție de fiecare sat. La Marca media se învîrte în jurul valorii de 15-20 metri spre mijlocul localității fiind mai ridicată în jur de 25-30 m. spre periferie. În cazul satelor Poș Leșmir și Șumal găsim frecvent fronturi de 15 - 20 m. De tip risipit, micuța comunitate Marca-Huta riscă depopularea prin distanțele foarte mari între case și lipsa serviciilor adecvate vremurilor pe care le trăim. Lungimea parcelelor înregistrează în adîncime o variabilitate foarte mare datorată formelor de relief și a cursurilor de apă cît și în funcție de zonă (centru sau periferia satului), între 50 și aproximativ 400 de metri. Fronturile la stradă sunt închise de regulă cu împrejmuiri deseori zidite din cărămidă

și/sau piatră pentru casele mai vechi, avînd porți din lemn sau structuri metalice și beton la cele mai noi.

Muzeul etnografic de pe lângă Parohia Ortodoxă din Marca

Interiorul casei cuprinde preponderent piese țesute în gospodărie, mai ales de pânză, de cânepă și bumbac, frumos ornamentate cu arnici („fitău”) Cromatica țesăturilor este sobră, culorile de bază sunt negrul, albastrul, roșul, galbenul pe fond alb. Întreg interiorul este frumos decorat, patul acoperit cu o învelitoare albă, deasupra cu multe perne cu fețe brodate la un capăt, sau îmbrăcate în dantelă. Broderia este înconjurată de volănașe. Același motiv se repetă și la „ștergare” care sunt puse deasupra ramelor icoanelor, a oglinzii sau la ușă.

Interior decorat cu icoane, costume și țesături din comuna Marca

Casa nu este un loc al socializării; ea are valoare pentru unitatea familiei fiind încărcată de simboluri și legături primordiale, motiv pentru care se și numește „*casa părintească*”.

Costume populare și meșteșuguri

Portul vechi al locuitorilor, conservat în forma tradițională până în deceniul al VI-lea din secolul trecut, constituie încă un argument al apartenenței Văii Barcăului la zona etnografică a Sălajului. Femeile își confecționau costumele așa numite „Port cu rochii albe”, care aparțin tipului zonei de nord-vest a țării. Ele transformă poalele tradiționale din pânză – croite din clini drepți- în rochii de pânză de casă, largi, plisate, fixate pe talie printr-o betelie lată, „*bartă*”. Costumul este individualizat acestei zone prin purtarea unui „*spăcel*” – cămașă cu un croi caracteristic, cu umeri croiți separat din bucăți mici de stofă, ornamentate prin cusături și alesături în război. Aceste mici „*petice*” sunt deosebite ca aspect și poziție față de alțițele din sudul țării și se regăsesc în Oaș, Crișana și Banat.

Marca mai are ca specific cusătura pe crețuri executată la baza mânecii. Vechimea pieselor se recunoaște după ornamentația motivelor geometrice, discret colorate; cele mai noi piese se disting după motivele florale multicolore, aceasta și datorită apariției diferitelor albume de modele.

Vara se poartă „*laibărul*” foarte scurt, de diferite culori, ornamentat cu șnur și bentițe multicolore, iar iarna un cojocel asemenea, cusut cu flori vii și blăniță neagră. Șorțul, „*zadia*” altădată țesută din lână și alesă în război, astăzi cu materiale de prăvălie, întregește costumul femeiesc de vară. Iarna i se adaugă un suman cu o croială specifică, cu spate – spre deosebire de Bihor unde se poartă o glugă.

În picioare se purtau opinci din piele, obiele strânse și legate cu șnur; la sărbătorizime ori „*jumătăți*” (pantofi). Părul fetelor era altădată împletit frumos și neacoperit, doar nevestele își acopereau părul cu năframă înflorate.

Portul bărbătesc consta dintr-un „*clop*” (pălărie) de paie, vara, de păr (fetru), și căciulă, iarna. Până la primul război purtau plete până la umăr, apoi si-au pieptănat părul cu cărare și l-au tuns mai scurt. Cămașa era lungă până la coapse, cu mâneci largi și cu pumnari. Inițial deschizătura era cu șnur, iar după 1916, cu „*bumbi*” - nasturi mici. Purtau „*gaci*” (*rus.rut. gaci*), izmene, pantaloni largi, făcuți din 6 lați, încremeniți și prinși în partea de sus cu o „*bartă*” pentru a se lega. Peste cămașă se încingeau cu un „*tisău*” (chimir) împodobit cu curelușe și ștanțat cu motive solare. Iarna se purta suman, din pănură țesută în casă în culoarea naturală a lânii, era bătut la pivă și cusut de sumănar. Dacă la bărbați ornamentația lipsește, la femei apare la buzunare, la manșete, și pe cele două părți ale deschizăturii.

Bărbații mai purtau obligatoriu straița din piele la orice deplasare pentru merinde, iar brișca, pipa, tutunul și amnarul (lat.ignarium. Ph.) se păstrau după caz în tisău sau mai târziu într-o trăistuță la gât sub cămașă. Opincile, obielele albe din pânză s-au purtat până după al doilea război. Puțini își permiteau încălțări din piele, jumătăți sau cizme.

Obiceiurile legate de diferite sărbători religioase dar și din viața familială, naștere, nuntă, înmormântare și-au pierdut farmecul de altădată, datorită introducerii a tot felul de „mode” neadecvate locului și legate mult de partea materială și comercială a momentului. Crucile defunctului bărbat aveau altă dată ca semn o stea, la femei, aceasta lipsea. Acum doar colindele mai păstrează câte ceva din versurile și conținutul sărbătorilor, ce se anunță; colinda fetei, a feciorului, mulțămита la feciori, chiuiturile și strigăturile de Anul Nou ș.a.

Ofrande de bucurie aduse cerului legate de srângerea recoltelor se păstrează la Marca – Huta, când după treieris are loc o sărbătoare însoțită de cântece și dansuri la care participă tot satul. Se întinde masa și se cinstesc de bucurie pentru recoltele bogate adunate în hambar.

Meșteșugurile legate de agricultură și creșterea animalelor au produs și aici unelte, obiecte din lemn, furci, linguri, războiul de țesut, depănători, urzitori, polițe toate frumos încrustate și șlefuite. În fața caselor, ca într-un pom, vezi tot felul de oale, ulcele, oluri, căni, căni de lut smălțuit, sau nu, pregătite pentru a fi folosite în gospodărie; smălțuite în cărămiziu, verde sau alb sunt decorate cu brâie și flori mai ales sub formă de margaretă.

Vasele de la Marca au asemănări uluitoare cu cele găsite la cetate . Roata olarului din vecini de sat și-a dovedit prezența de secole aici și se învârtește până în zilele noastre dăruindu-ne cea mai autentică și viguroasă lecție de frumusețe. (M.Roșan.:124)

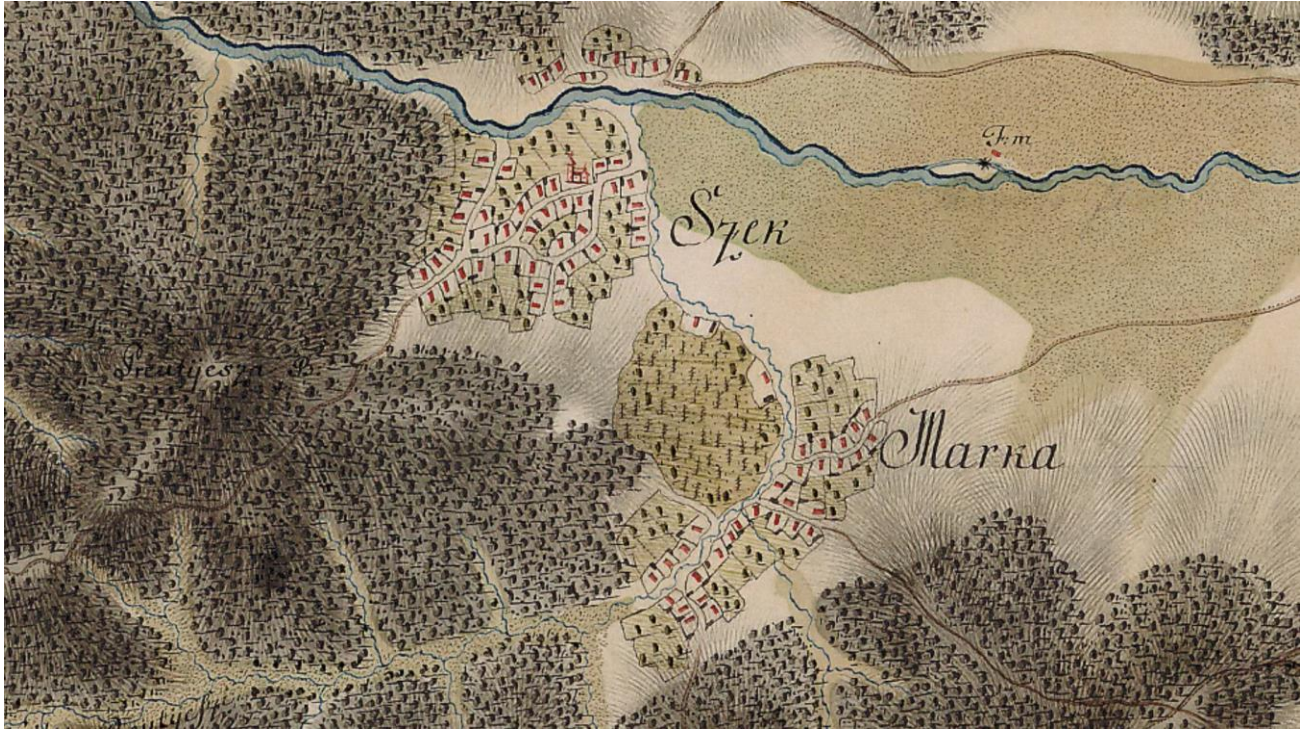
Gospodărie încă locuită din satul Marca-Huta, o localitate de tip risipit; singurul locuitor al casei are peste 80 de ani, tinerii sunt plecați.

Marca-Huta are din păcate multe case părăsita aflate în stare deplorabilă

Evoluție urbanistică și edificii

Marca

Localitatea Marca, vatra veche a satului în reprezentările iosefine realizate între anii 1769-1773

Satul Marca s-a format în timp în zona actualului amplasament, avînd la origini doi poli de dezvoltare: unul de-a lungul Văii Mărcuia iar cel de al doilea și cel mai mare în apropierea confluenței acesteia cu râul Barcău. Dealu Mare cu pădurile Marca și Curatu, situate în vestul localității, ofereau protecție în caz de nevoie, lemnul și cele trebuincioase gospodariei. Astăzi acest deal conferă localității o prezență peisagistică deosebită care oferă perspective frumoase localității. Remarcăm faptul că denumirea dealului „Preutycsza”, regăsită în această reprezentare, este aceeași, „Preuteasa” de astăzi, denumire dată străzii care duce spre acest deal și în același timp spre cimitirul actual al satului.

Se știe că satul a fost prădat de tătari la 1241 dar prima atestare documentară certă este cea de la 1314. Din documentele vremii deducem că la 1715 erau 6 gospodării ca apoi în anul 1733 să aflăm despre existența a 48 de familii care aveau o biserică și o școală cu o sală de clasă, construite din piatră.

În perioada iosefină partea de sud est a satului, numită „Marka”, avea 32 de case înșiruite pe o uliță principală paralelă cu valea Mărcuia (Valle Markaja) și intersectată la est de trei străduțe scurte locuite iar la vest de un drum de câmp care ducea la vie (unde regăsim două case răzlețe) și apoi la pădure.

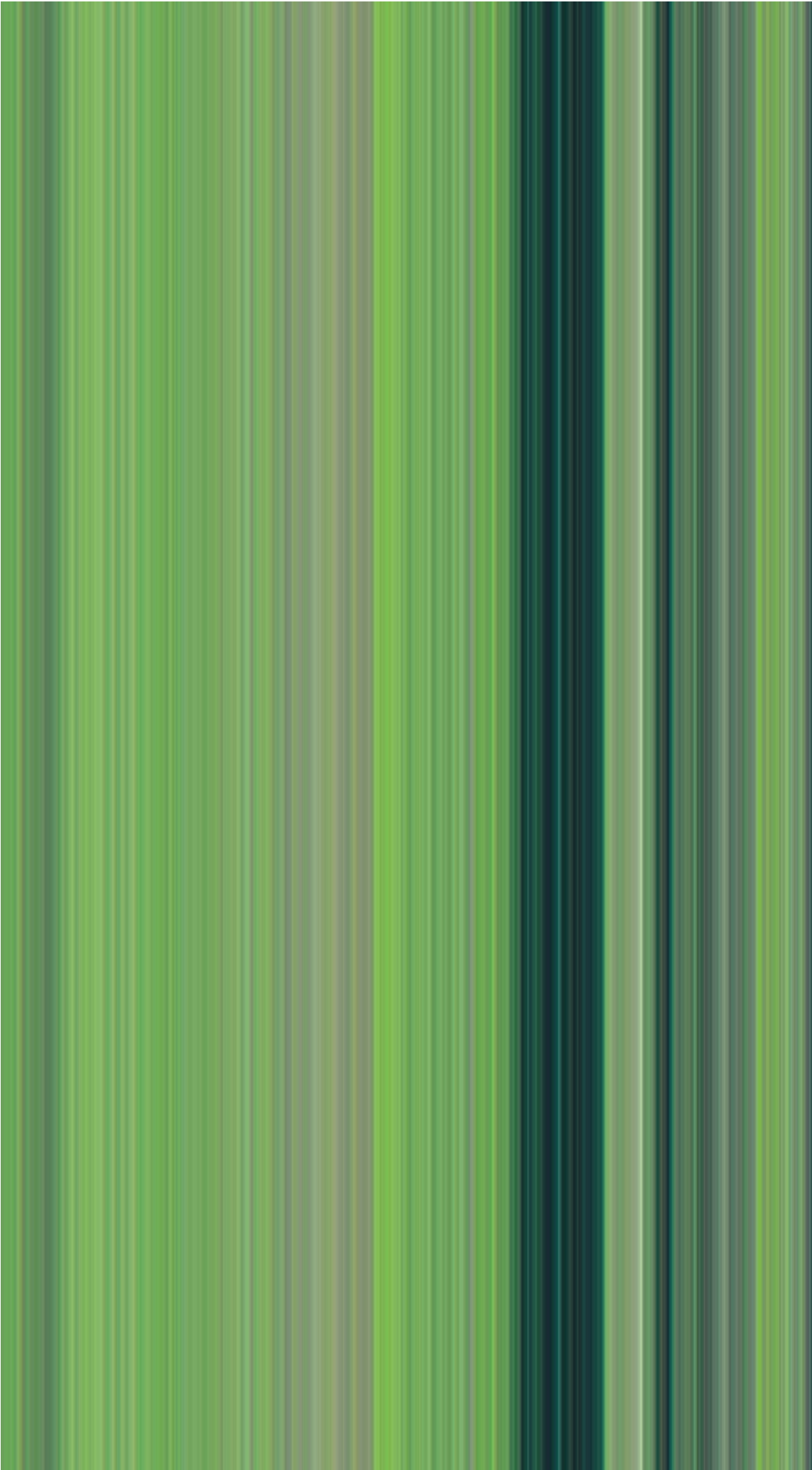
Partea de nord a satului numită „Szek” grupa de tip adunat un număr de 47 case și o biserică așezate majoritar la sud de râul Barcău. Doar 9 case se regăseau la nord de Barcău. Pe un braț al râului situat pe aceeași parte se găsea și o moară de apă. O stradă centrală de tip inelar constituia centrul de greutate al ansamblului de edificii, biserica ortodoxă păstrează ca amplasament poziția actuală iar ulițele care se ramifică pot fi ușor identificate în trama stradală actuală devenită cum este și firesc mult mai complexă. Regăsim străzile principale și cele de acces spre alte localități care au rămas aceleași.

Reproducere după hărțile cadastrale ale satului Marca în jurul anului 1900. Din păcate se mai păstrează doar reprezentările aferente părții de nord a satului. Cu foarte mici excepții regăsim trama stradală actuală a acestei porțiuni de sat ceea ce confirmă faptul că localitatea era deja încheată, inclusiv strada care leagă Marca de actualul drum național și respectiv de satul Porț. Deoarece nu sunt figurate casele, putem doar intui perimetrul construit.

Biserica ortodoxă din Marca

Căminul cultural din Marca. Pe vremuri pădurea se întindea pînă la marginea satului, acum este pămînt arabil.

Noul sediu al primăriei

Satul a cunoscut în timp o unire a celor două foste zone distincte, urmată fiind de dezvoltarea perimetrală a localității. Caselor nou construite li s-au adăugat construcții noi cu funcțiuni social culturale. Noului camin cultural și primăriei de curînd ridicate li se adăugă o nouă sală de sport aflată în execuție.

Leșmir

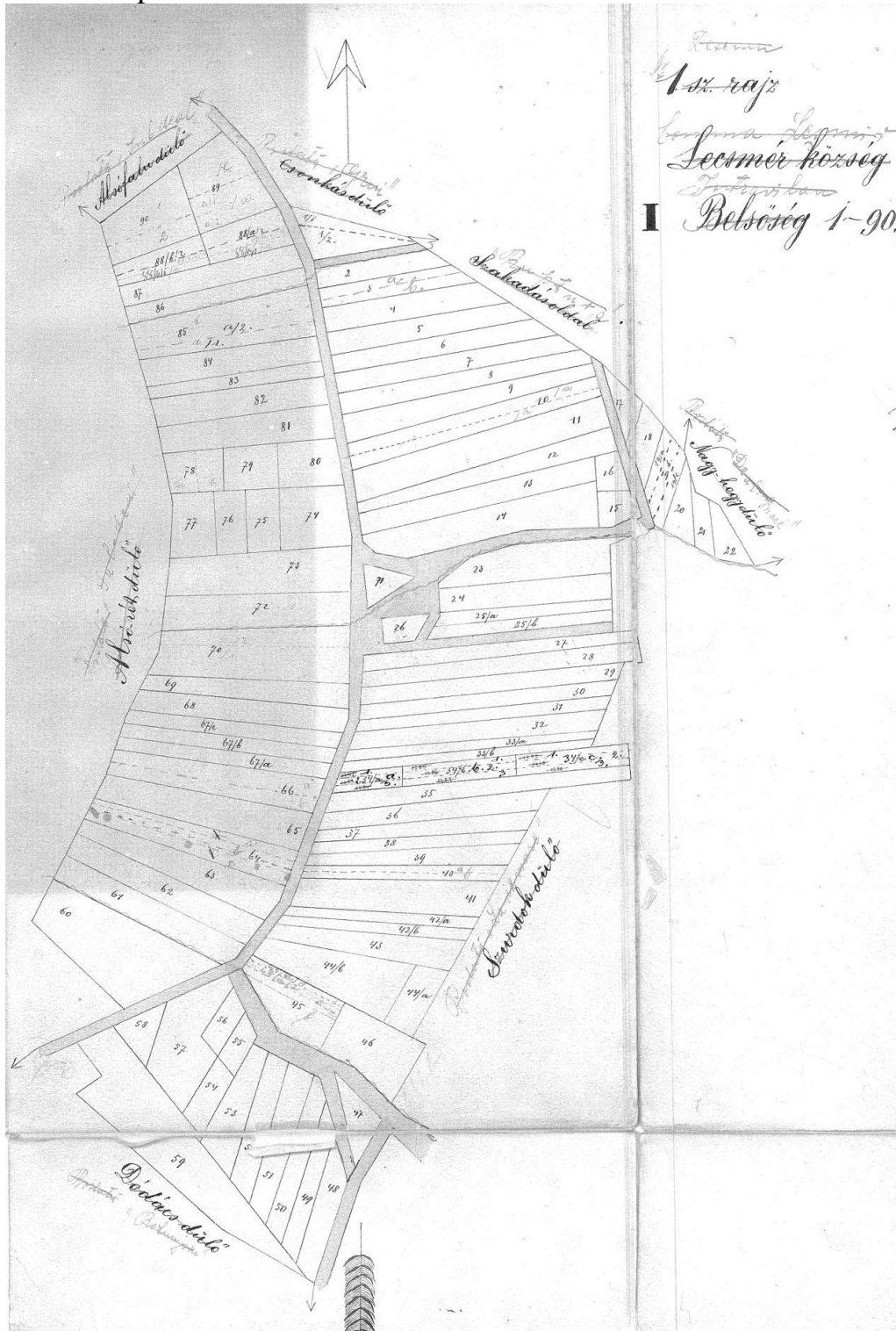

Satul Leșmir în reprezentările iosefine

Atestat în anul 1213 sub denumirea de Nesmer, satul Leșmir avea în perioada iosefină așezarea actuală, la poalele dealurilor Surduc, Luminișu și Săcădaș din est și la vest de râul Barcău. Regăsim un număr de 39 de case aliniate de-a lungul unei străzi principale care și astăzi constituie „scheletul” localității. Artera principală este intersectată de două ulițe mai mici, una care duce la dealul Săcădaș (Szakadas) iar alta ce urma în timp să fie intens construită, devenită mult mai importantă, de acces spre satul Porț, care nu exista figurată ca și comunitate locuită distinctă în acele vremuri. Știm că satul Porț a cunoscut sub aspect imobiliar o dezvoltare mai pregnantă abia în secolul XIX. Dispoziția figurată a cursurilor de apă era aceeași cu cea actuală. Este figurată Valea Mică, cea care curge spre pârâul Bucmeru cât și cursurile de apă care traversează satul și se varsă spre Barcău. „Valle Bador” este un pârâu care nu are corespondent actual în rîndul cursurilor de apă nominalizate. Sunt figurate pe deal și culturile de viță de vie despre care documentele vorbesc în termeni favorabili încă din sec XIV.

Biserica reformată își păstrează și azi amplasamentul care era în anii 1770. Istoria bisericii reformate este una plină de evenimente. Despre o biserică se pomenește în documente încă din 1771, ca mai apoi din documente să aflăm că la 1778 au fost montate două clopote ce aveau să fie luate de armată în 1917. Construcția nouă a actualului turn de 23 m înălțime s-a făcut în anul 1875. În anul 1922 biserica a fost complet renovată, nava centrală de 6x15 m la interior fiind înălțată cu 1,2 m. Datorită fragilității zidurilor au fost necesare renovări complete și la 1947 datorită distrugerilor provocate de o furtună mare. O altă serie de lucrări de renovare s-au produs pentru interior în anul 1980 iar pentru exterior de dată recentă în 2008. Biserica nu are tavan casetat pictat potrivit uzanțelor vremii și nu a avut orgă niciodată. Cele 90 de parcele figurate pe hărțile anilor 1900 existente în primele figurări cadastrale ale vremii regăsesc satul Leșmir în limite ușor majorate perimetral

dar urmînd aceeași tramă stradală prezentată mai sus. În plus denumirile în limba maghiară folosită indică prezența pe întreg conturul figurat a unor drumuri de cîmp care poartă denumiri legate de toponimia terenului. Regăsim în traducere: „drumul Satului de Jos” spre Șumal, „drumul Csocas”, „drumul Sacadaș”, „drumul Dealul Mare” și „drumul Surduc” spre partea de est marcată de dealuri cît și „drumul Dedacs” spre sud.

Satul Leșmir, reprezentări cadastrale de la 1900

În tradiția orală a locuitorilor din Leșmir se păstrează pînă în zilele noastre evenimentele tragice ale pustiirilor turcești care au distrus satul Dedacs aflat la sud de

Leșmir. Se spune că și acum, din 7 în 7 ani se mai aud bătînd clopotele bisericii catolice distruse din vechiul Dedacs.

Actualmente populația de etnie preponderent maghiară este amestecată ca și locație a locuirii cu cea română aflată azi în proporție de aproximativ 17% în sat.

Nu se mai știe care era Leșmirul Român sau Leșmirul Mic, denumiri care apăreau în documente în jurul sec. XV dar care localnicii le-au pierdut semnificația.

Șumal

Satul Șumal-reprezentare iosefină

Atestat la 1452, satul Șumal avea în perioada iosefină un număr de 46 case înșirate cu mici excepții de-a lungul unei străzi principale paralelă cu râul Barcău, bordat la rîndul lui de o altă cale de acces la grădinile intens plantate situate pe malurile sale. Reprezentarea râului Barcău este deosebit de apropiată de cea a localității, fapt care ne duce cu gîndul la o posibilă eroare sau la ideea unor drenări sau a unei modificări de curs posibil a fi survenit în timp. După dealurile Bockmer sau Buhmer, Hirișu Mare și Hirișu Mic situate la est de sat, sunt reprezentate și cursurile de apă Bucmeru (Buhmer Pataka pe hartă - cuvîntul a suferit mici modificări în timp) și Valea Mică (Herbarvogy Pataka - pe hartă). Două construcții adiacente râului Barcău, moară și bănuim noi locuința morarului se regăsesc lîngă un braț al râului în partea de nord a satului în imediata apropiere. Asemenea altor situații similare, în documentele vremii se vorbește în jurul anilor 1770 despre existența unei școli confesionale cu o clasă, situată în imediata vecinătate a bisericii. Menționăm că și actualmente școala este situată în apropierea bisericii, la sud de aceasta.

În hărțile de la 1900, figurate mai jos, trama stradală actuală se regăsește în cea mai mare parte în textura reprezentată. Observația care se cere a fi obligatoriu făcută este cea referitoare la fluidizarea traficului, fenomen care în mod evident a avut loc pe parcursul sec XX prin asigurarea gabaritelor necesare drumurilor în detrimentul parcelelor private care s-au aliniat așa cum era și firesc.

Menționăm că săgeata care ar trebui să reprezinte nordul este greșit desenată, poziția corectă ar trebui să fie spre dreapta. Cele peste 1115 parcele cadastrale figurate indică o mai mare fărâmițare a loturilor pentru un număr evident mai mare de locuitori. La recensământul din 1910 erau 807 oameni în sat iar în 1930 erau înregistrați 888 de locuitori

Satul Șumal, reprezentări cadastrale de la 1900

Așa cum a mai fost menționat, satul Porț se regăsește ca reprezentare doar pe la 1900 lipsind cu desăvârșire în epoca iosefină. Satul Marca – Huta, înființat după 1910, apare ca denumire înregistrată doar începînd cu anul 1954, nu are cum era și firesc lucrări de cadastru anterior apariției satului. Nu ne putem face o imagine prea clară asupra fondului construit care exista în Porț nefiind figurate imobile. Menționarea cu sensul de moșie a fost cea folosită de-a lungul vremii.

Trama stradală a satului Porț la 1900 era deja conturată conform situației actuale. Este prezentă linia de cale ferată. Parcelele cadastrale figurate în număr de 587 au numere de ordine mici în zonele cu locuințe și cresc în zonele perimetrice. Sunt menționate unitățile teritorial administrative limitrofe ale vremii însoțite de termenul de “hotar”: comuna Suplac, satul Leșmir, comuna Marca, pădurea.

Satul Poșta, reprezentări cadastrale de la 1900

Căminul cultural din Marca-Huta, astăzi părăsit.

Școala din Marca-Huta, nu mai este folosită astăzi decât ca loc de întâlnire pentru puținii locuitori rămași

Monumente istorice de pe teritoriul comunei

În conformitate cu LISTA MONUMENTELOR ISTORICE 2004 aprobată prin Ordinul Ministrului Culturii și Cultelor nr. 2314/2004 apărută în M. Of. nr. 646 bis/16 iulie 2004 localitatea Marca are 4 poziții după cum urmează:

Nr. crt.	Cod LMI 2004	Denumire	Localitate	Adresa	Datare
157	SJ-I-s-A-04917	Asezare fortificată	sat MARCA com. MARCA	“Cetate”	Latène
270	SJ-I-s-B-04969	Asezare	sat SUMAL com. MARCA	“Varful lui Kun” (“Kunhegy”)	Neolitic
271	SJ-I-s-B-04970	Asezare	sat SUMAL com. MARCA	“Varful lui Sommalý” (“Sommalýhegy”)	Neolitic
450	SJ-II-m-B-05098	Biserica din lemn “Înălțarea Domnului”	sat PORT com. MARCA	25 A	1792

Aceste obiective de interes cultural - istoric sunt descrise mai jos, deasemenea și zona de protecție aferentă fiecăruia. La ele se adaugă descoperirile făcute de reprezentanții Muzeului județean de istorie și artă-Sălaj pe teritoriul comunei, ulterior întocmirii și aprobării Listei monumentelor istorice.

Biserica Greco-Catolică din Porț, monument istoric

Biserica monument istoric din satul Porț

(Foto: Pr. Ionel Costăș)

Bolta semicirculară, divizată de două nervuri, poartă pe axul central, în medalion imaginea porumbelului, simbolul Spiritului Sfânt”

(Foto: Pr. Ionel Costăș)

Cu privire la iconostas, o caracteristică aparte este aceea că el a fost dublat, prin aplicarea peste original a unui panou, pictat în sec. al XIX-lea de un pictor influențat de modele culturale central-europene, deoarece toate compozițiile sunt delimitate de coloane în relief, care apoi au fost pictate. Lipsește scena Răstignirii.

Drumul de acces la monumentul istoric

aflată în vecinătatea bisericii de lemn

Biserica ortodoxă din Porț

Casă veche din Porț, (nr. 20) aflată în zona de protecție a bisericii de lemn monument istoric. Remarcăm soliditatea gardului și a stâlpilor de poartă, aspecte deseori întâlnite în localitățile comunei. Prezența unei porțiuni de gard zidit din piatră și cărămidă chiar lângă porțiță și casă, chiar dacă restul împrejuririi este din lemn, este specifică satelor comunei conferind pitoresc.

Leșmir - biserica reformată

Teritoriul administrativ al comunei este stăbătut de râul Barcău, proximitatea acestuia oferind din cele mai vechi timpuri condiții foarte bune de locuire. Acest fapt este dovedit de multitudinea de situri amplasate pe malurile Barcăului datate din neolitic și până în evul mediu timpuriu.

Literatura de specialitate mai veche amintește câteva descoperiri printre care amintim: Marca "Cetate" unde într-o peșteră ar fi fost descoperite fragmente ceramice Coțofeni (Lako 1981, p. 58), descoperirea în anul 1944 în apropierea Barcăului a unui depozit de bronzuri (Lako 1983, p. 80), și descoperirea de la Șumal unde sunt menționate fără alte date, inele de buclă hallstattiene (Lako 1983, p. 89).

Câteva situri dintre cele identificate pe teritoriul comunei sunt cuprinse în Lista Monumentelor Istorice cel mai important fiind cetatea dacică de la Marca.

1. Marca "Cetate" cod LMI SJ-I-s-A-04917. Situl este amplasat pe un muncel cu pante abrupte pe 3 laturi, puțin mai înalt decât restul culmilor și vârfurilor din jur, fapt care îi conferă rolul de supraveghere a intrării în Depresiunea Șimleului. Pe baza cercetărilor arheologice efectuate în anul 1972 (Dumitrașcu, Lucăcel 1974) și a observațiilor făcute pe teren se poate spune că această fortificație constă în două valuri de pământ concentrice cu șanț în față, ridicate pe platoul superior al muncelului, unul în apropierea celui alt. Fortificația închide o suprafață ovală cu diametrele de 100 X 40 m (Pop 2006, p. 22-23). Amenajarea fortificației a fost datată la sfârșitul sec. II a.Chr iar finalul acesteia la începutul sec. II p.Chr. Limita zonei de protecție este marcată de pantele abrupte ale muncelului la N, S și E și liziera pădurii de pe șaua de legătură cu celelalte vârfuri la V.

2. Marca "Iertașul Petacilor" – așezare fortificată din prima epocă a fierului, probabil locuită și în perioada Latene. Se află la sud/vest de localitatea Marca, pe malul stâng al Barcăului pe un promontoriu înalt care domină accesul în trecătoarea croită de râu în masivul cristalin al M-ților Șes. Pe malul opus al râului, puțin în amonte se află cariera din localitatea Marca. Pe trei dintre laturi pantele sunt foarte abrupte și chiar inaccesibile (spre Barcău). Zona de acces, spre sud-est este barată cu lucrări de fortificație care se leagă probabil de locuirea din prima epocă a fierului. Zona de protecție a sitului este marcată la N, E, V de pantele abrupte ale promontoriului iar la S limita este stabilită la 80 m pornind de la o linie de arbori.

3. Marca "Primăria Nouă"- situl de la Primăria nouă este amplasat pe terasa a II a văii Barcăului, pe partea stângă a acestui râu aproximativ în centrul localității. Situl a fost afectat de construcția căminului cultural, fiind identificat pe baza ceramicii recoltate din pământul scos cu această ocazie, ceramică atribuită culturii Tiszapolgar. În anul 2006 cu ocazia construcției noului sediu pentru primărie au fost efectuate cercetări arheologice preventive, fiind identificate complexe arheologice atribuite grupului Pișcolt (neolitic dezvoltat), grupului Cehălut (epoca bronzului) și evului mediu timpuriu (sec. VIII-IX) (Bejinariu, Băcueț Crișan 2007, p. 59-60). În anul 2009 cu ocazia cercetărilor preventive efectuate pe proprietatea Pop Cristian au fost identificate complexe aparținând culturii Tiszapolgar și evului mediu timpuriu. Situl este tăiat de strada principală a satului. Zona de protecție a sitului este instituită între: la N baza terasei din spatele căminului cultural, la E grădina casei cu nr 142 de pe strada principală, la S grădina casei cu nr 111 de pe strada perpendiculară pe principală, V grădina casei de vis a vis de biserică (nr 106) și gardul bisericii ortodoxe.

4. Marca "Râțuri" așezarea este situată pe o terasa lină din partea stângă a văii Barcăului, între două pârauri cu debit variabil, fiind descoperită prin cercetări de teren în anul 2000. Așezarea se poate data, după numerosul material ceramic identificat, în epoca romană și evul mediu timpuriu (Băcueț 2007, p. 59). Limita zonei de protecție este dată la N de a III-a limită de proprietate aflată la o distanță de 60 m de limita sitului, la S-SE de un canal, la SV de prima limită de proprietate aflată la 90 m de limita sitului iar la E și V sunt cele doua pârauri.

5. Marca "Coaste", situl a fost identificat prin cercetări arheologice de suprafață în anul 2000, pe baza materialului ceramic recoltat fiind atribuit perioadei Hallstattiene. Situl este amplasat pe o terasa înaltă din partea dreaptă a văii Barcăului, între cele două rambleuri de cale ferată. Limita zonei de protecție este dată la N de șoseaua Zalău-Oradea, la S rambleul de cale ferată, la E limită de proprietate aflată la cca 30-35 m vest de sit, la V limită de proprietate aflată la cca 30-35 m est de limita sitului.

6. Marca "Sfărăuș", situl a fost descoperit în urma cercetărilor efectuate pentru Autostrada Transilvania în anul 2008. Pe baza materialului ceramic identificat acest sit poate fi atribuit evului mediu timpuriu. Situl este amplasat pe terasa din partea dreaptă a văii Barcăului la baza dealului Paliș, pe partea stângă a drumului care intră în Marca și va fi în cea mai mare parte afectat de autostrada Transilvania. La N limita zonei de protecție este dată de calea ferată, la V și NV drumul care intră în Marca, la E un canal de drenare a apei iar la S a doua limită de proprietate pornind de la prima casă din localitate

7. Marca "situl de epoca bronzului de pe autostrada". Situl a fost identificat în urma cercetărilor întreprinse pentru Autostrada Transilvania în anul 2008. Situl este amplasat pe terasa din partea dreaptă a văii Barcăului pe un teren ușor mai înalt decât restul terenurilor din jur. Zona de protecție este marcată la N-NE de calea ferată, la S și E este mărginită de canale de drenare a apei iar la V prima limită de proprietate de lângă sit aflată la o distanță de 25 de m de limita sitului.

8. Marca "Husău" situl a fost identificat în anul 2004 cu ocazia evaluării de teren pentru Autostrada Transilvania. Puținul material ceramic descoperit poate indica un sit aparținând epocii romane. Situl este amplasat pe un teren ușor mai înalt pe terasa I a văii Barcăului, partea dreaptă a acestuia între Barcău și calea ferată. Zona de protecție este marcată la S de râul Barcău, la N de un canal de drenare a apei paralel cu calea ferată, la E prima limită de proprietate aflată la 75 m de limita sitului, iar la V un drum de țară

9. Port "Corău" Situl de la Port "Corău" cunoscut în literatura de specialitate ca Suplacu de Barcău "Corău" se definește ca unul dintre cele mai importante din nord-vestul României. Așezarea de la Suplacu de Barcău "Corău" a fost semnalată de Emeric Salanki care colectase materiale de pe suprafața sitului, materiale ajunse apoi în colecțiile muzeului din Oradea și Zalău. Primele cercetări sistematice au început în anul 1973 pe teritoriul administrativ al județului Bihor, localitatea Suplac, săpăturile fiind efectuate de Doina Ignat. Cercetările au fost reluate în 2002, 2003 când au fost realizate cercetări și pe teritoriul localității Port. În urma cercetărilor au fost identificate complexe și materiale atribuite neoliticului timpuriu, cultura Starcevo-Criș, neoliticului dezvoltat/târziu, grup Pișcolt, culturii Zau, culturii Coțofeni, epocii bronzului, epocii romane (Băcueț Crișan, 2008). Situl este amplasat pe terasa din partea dreaptă a Barcăului, la ieșirea acestui râu din defileu fiind tăiat de șanțul care delimitează județele Sălaj și Bihor. Întreaga terasă până în apropierea pilonilor de la Autostradă este ocupată de vestigii arheologice. Zona de protecție este marcată la S de liziera pădurii, la N limita administrativă, la E de pilonii Autostrăzii, iar la V baza terasei pe care este amplasat situl și care constituie dealțul și limita administrativă a județului Sălaj.

10. Porț -Stația de betoane Bechtel/“Corău”/“La baraj” este plasat în lunca inundabilă a râului Barcău pe o terasă cu pante domoale aflată la poalele ultimelor ramificații ce coboară spre nord ale Munților Plopișului (sau Șes). A fost descoperit în anul 2000 în timpul efectuării unor cercetări de suprafață. De la nivelul solului, din arătură și din mușuroaiele de cârțițe au fost culese câteva fragmente ceramice mici atipice și chirpici, materiale arheologice care la vremea aceea nu spuneau mare lucru despre densitatea de locuire din acel punct.

Datorită apropierii față de traseul viitoarei Autostrăzi Transilvania în această zonă urma să fie organizată o Stație de Betoane și Subansamble de Beton necesare construirii Autostrăzii Transilvania (în special pentru sectorul 3C), fapt care a determinat efectuarea de cercetări arheologice preventive pe toată suprafața afectată de investiție.

Săpăturile arheologice preventive au fost derulate în anul 2007 și s-au soldat cu descoperirea a 35 de complexe arheologice reprezentând locuințe, construcții anexe, gropi și o instalație de foc amenajată în aer liber. Din cele 35 de complexe arheologice descoperite, 33 de complexe se datează în evul mediu timpuriu și 2 complexe se datează în epoca bronzului. Toata zona ocupată de stația de betoane a fost descărcată arheologic, o mică parte din sit în zona unei livezi de pruni a rămas necercetată.

Zona de protecție este dată la N de drumul care duce spre baraj, la V baraj, la S baza pantei înalte iar la E limita de est a livezii de pruni.

11 Porț ”Golgota” sau dealul Pleșa se află la est-sud-est de satul Porț la capătul unui promontoriu prelung care domină înșeuarea ușoară pe care se află astăzi Șoseaua națională. Este un mamelon la capătul căruia spre sud se observă un val destul de aplatizat și afectat parțial de drumul de acces. Traseul valului este vizibil și pe latura de est și parțial spre nord. Materialul arheologic indică o așezare fortificată din epoca bronzului – cultura Wietenberg. Incinta fortificată însumează cca. 0,5 ha.

Cu ocazia amenajării drumului care duce spre turnul Dialog, a fost descoperit un mormânt de înhumăție. Zona de protecție este delimitată de: la N și NE - limite de proprietate, la SE - limită de proprietate, la V - un drum de acces, la SE și E - drum de țară.

12. Porț ”Releu- GSM”- În anul 2003 cu ocazia unor cercetări de suprafață au fost recoltate câteva fragmente ceramice aparținând epocii bronzului. Situl este amplasat la capătul de N al promontoriului Pleșa și în special pe panta de E spre comuna Ip, o mică parte din sit fiind pe teritoriul comunei Marca. Zona de protecție marcată la V de drumul care urcă la turnul Dialog, la N, NV același drum, la E prima limita de proprietate paralelă cu situl, iar la S la 30 m de la limita sitului.

13. Porț ”Paliș” Situl de la Paliș a fost identificat prin cercetări de suprafață în anul 2003 când construcția unei mănăstiri a afectat o parte din sit. În anul 2005 când au fost efectuate cercetări arheologice preventive în zona de amplasare a unor construcții pentru mănăstire a fost identificat un șant de fortificație aparținând epocii

fierului. În perioada 2006-2008 au fost efectuate cercetări preventive pe traseul Autostrada Transilvania. Cu această ocazie au fost identificate urmele unei locuiri preistorice dar și continuarea șanțului de fortificație identificat în 2005 precum și o necropolă contemporană. Cele două structuri au fost datate pe parcursul sec. V-IV î. CHr. La obiectivele antice se mai adaugă urmele unei necropole de incinerare medievale.

Situl este amplasat pe pantele și platoul dealului Paliș în special panta dealului Paliș până la un canal de drenare a apei, dincolo de canal spre platoul dealului au fost identificate numai sporadic urme de locuire (un complex de tip groapă), în cea mai mare parte terenul fiind eliberat de sarcină arheologică prin cercetările efectuate pentru Autostrada Transilvania. Zona de protecție a sitului este marcată la N de Șoseaua Zalău-Oradea și limita grădinilor caselor de la Șosea, la S prima limită de proprietate pornind de la prima casă din sat, limita zonei de protecție traversează drumul de intrare în localitate și mege liniar până în spatele Mănăstirii, la V prima limită de proprietate, aflată la 40m de un canal de drenare a apei, iar la E a doua limită de proprietate de pe partea stângă a drumului care intră în Marca, la 90 m de acest drum..

14. Porț “Sub pădurea jidovilor”, situl este cunoscut din anul 2003, când au fost efectuate cercetări arheologice sistematice, situl fiind atribuit paleoliticului, orizont musterian târziu (Lazarovici și colab 2004, p. 247-248). Situl este amplasat pe partea stângă a Șoselei spre Oradea în grădinile caselor de la Șosea, pe un platou la baza mai multor înălțimi, fiind afectat de construcția autostrăzii. Limitele zonei de protecție sunt date la S-SE-E de liziera pădurii, la V un pârâu cu debit variabil, la N limita grădinilor caselor, la N-V limita de proprietate aflată la baza unui martor de eroziune.

15. Porț ”Biserica de lemn” cod SJ-I-s- B-05098

Biserica este amplasată pe o terasă înaltă în centrul localității, pe partea dreaptă a drumului care duce la Leșmir, la baza pantei înalte a dealului.

Biserica a fost datată în 1792 după inscripția de pe portalul pronaosului.

Biserica din Porț păstrează clasică împărțire a spațiului cultic între pronaos, naos și altarul care este poligonal și decroșat. Însă ceea ce o diferențiază de multe alte asemenea edificii de cult este acel pâlmar de jur împrejur, cu stâlpi frumos decorați pe care se descarcă șarpanta. Merită menționat portalul, format din doi stâlpi laterali căpăcuiți de un lintou, iar golul intrării cu închidere în arc de cerc. Tot ansamblul este frumos decorat cu un brâu (tor) în relief, cioplit în așa fel încât să redea motivul funiei. Din pronaos se ridică un turn, nu foarte înalt, cu fleșă acoperită cu șindrilă. De asemenea învelitoarea întregului edificiu este din șindrilă.

Interiorul este împărțit după cum am mai spus în cele trei spații consacrate arhitecturii bisericesti românești în pronaos, naos și altar. Pronaosul este tăvănit, iar altarul și naosul au bolți semicilindrice. Monumentul în discuție este printre puținele care își păstrează aproape în întregime pictura interioară. Doar iconostasul are unele modificări la nivelul de pictură. Astfel bolta din absidă are pictat într-un medalion

porumbelul, imaginea *Sf. Duh*, care este încadrată de vrejuri. Pe baza bolții sunt reprezentate imaginile sfinților: *Spiridon, Macarie patriarhul și probabil Silvestru*. Iconostasul poartă pe suprafața sa pe *Sf. Nicolae, Antonie, Teofosie și alți sfinți episcopi*. Pe bolta naosului sunt așezate, în medalioane, *Sf. Treime, Patriarhul Abraham* în scena cu îngerul și *Pelicanul*.

La baza bolții, în patru medalioane simetric dispuse stau *Evanghelistul Luca, prorocul Iacovu, Evanghelistul Matei, Prorocul Ilie, și alte câteva imagini indescifrabile*. Pereții laterali au pictați pe cei 40 de mucenici. Peretele de vest al naosului este șters în întregime

Zona de protecție a monumentului este stabilită la N de împrejuririle nordice ale caselor cu numerele 33 și 32 cât și 50 de m. împrejurul limitei de proprietate a cimitirului bisericii atît spre nord cât și spre est și sud, continuînd cu limitele sudice ale proprietăților cu numerele 20 și 17 și terminînd cu limitele vestice ale parcelor aparținînd caselor situate între nr. 17 și 33.

16. Porț “Nadă”- Situl a fost identificat în urma unor cercetări de suprafață efectuate în anul 2002. Este plasat într-o zonă mlăștinoasă (cu vegetație specifică de aceea și denumirea de “Nadă”) aflată pe partea dreaptă a șoselei Porț-Oradea, la ieșirea din sat spre Suplac.

Limitele zonei de protecție sunt: la NV - drum de țară și canal perpendicular pe șosea, la NE - limită de proprietate, la SE și E – limită de proprietate aflată la cca 50 m de ultimele case din sat, la S și SV – limită de proprietate aflată la cca 60-70 m de șosea.

17. Porț “Dedacs” – Situl a fost identificat în urma unor cercetări de suprafață efectuate în anul 2003. Situl se află între localitatea Porț și Leșmir, pe partea dreaptă a șoselei spre Leșmir (în dreapta căii ferate spre Suplac), pe o terasă înaltă la baza unei livezi.

Limitele zonei de protecție sunt: la N și NV - drum de țară, la NE – limită de proprietate și drum de țară, la S și SE - livadă, la SV și V – limită de proprietate.

18. Șumal ” Kun Hegy” (Dealul lui Kun), cod LMI Sj-I-s-B-04969. Primele descoperiri provenite din acest punct au fost semnalate la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, fiind menționate la J. F. Fetzer, apoi la M. Roska și apar deasemenea la I Bognar Kutzian. Începînd din anul 1979 în colecțiile MJIA Zalău au intrat pe rând materiale culese de Salanki Emerik.

Au fost descoperite vase de mici dimensiuni, întregi sau întregibile, dar și numeroase fragmente provenind de la amfore, boluri, cupe sau fructiere. Pe baza materialului ceramic au fost separate două etape de evoluție a așezării: Tiszapolgar A și B (Lako 1981, p 72). Zona cu descoperiri este amplasată pe un platoul relativ drept al unui bot de deal (dealul lui Kun), situat în partea dreaptă a drumului Șumal-Leșmir, materialul ceramic recoltat în anul 2010 provenind în special din viile aflate pe platou și dintr-o livadă de pruni. Zona de protecție este dată la N,S de buza terasei, V baza pantei dealului, iar în partea de E zona este limitată de un șanț de marcarea a proprietăților

19. Şumal "Somolyhegy", cod LMI SJ-I-s-B-04970. Situl a fost descoperit întâmplător în anul 1976, când au fost recoltate materiale ceramice și unelte atribuite culturii Tiszapolgar și culturii Coțofeni (Lako 1981, p. 72). Situl este amplasat pe un bot de deal care iese din rama dealurilor Şumalului, în spatele caselor de romi. În urma cercetărilor de teren efectuate în anul 2010 au fost recoltate foarte puține fragmente ceramice care pot aparține culturii Coțofeni. Zona de protecție a sitului este marcată pe laturile de S, E și V de baza botului de deal, iar la N de un drum de țară. .

Cele 19 puncte cu descoperiri arheologice cunoscute până în prezent pe teritoriul comunei Marca fac din această zonă una dintre cele mai bogate arii, diversitatea fenomenelor culturale identificate confirmând rolul de culoar de trecere al văii Barcăului.

Ca urmare întocmirii Studiului istorico-urbanistic al comunei cit și necesității impuse și prin legislația de profil privind conservarea specificului local, s-au desprins câteva concluzii referitor la necesitatea instituirii unor zone care sub aspectul prezentei unui fond construit valoros necesită tipuri diferite de abordare. Indiferent de natura obiectivului, toate trebuie să beneficieze de protecție fiind necesară respectarea reglementărilor specifice introduse în RLU și obținerea unui punct de vedere competent din partea Direcției Județene pentru Cultură și Patrimoniul Național.

Noile propuneri care au rezultat ca urmare întocmirii Studiului istorico-urbanistic sunt urmarea prezenței unor case de locuit mai vechi cu un pronunțat specific local care de altfel au fost prezentate și descrise în studiul istorico-urbanistic. În localitățile Marca, Porț, Leșmir și Şumal se delimitează și se instituie zone de habitat cu identitate locală valoroasă după cum urmează:

Marca: de o parte și de alta a drumului principal amplasat pe direcția E-V între intersecția cu magazinul universal cu bufet și drumul de acces la fostele Agromec și CAP.

Porț: de o parte și de alta a drumului principal de la casele cu nr. 17 și 20 spre nord până la drumul transversal care duce spre est

Leșmir: de o parte și de alta a drumului principal între punctul de colectare al laptelui și intersecție și spre nord până la școala generală și casa situată vis-a-vis.

Şumal: de o parte și de alta a drumului principal între drumul care duce la cimitir și spre nord până la biserica baptistă și casa de vis-a-vis.

In cazul tuturor imobilelor mai sus amintite, anterior oricarui demers investitional este obligatorie obținerea unui punct de vedere avizat din partea reprezentanților DJCPN Salaj.

Concluzii principale pentru Regulamentul local de urbanism

În urma analizării celor cinci localități și a informațiilor legate de acestea se desprind câteva concluzii, având caracter specific local care se cer a fi materializate prin respectarea măsurilor concrete prevăzute în regulamentul local de urbanism.

Obiectivele cuprinse în Lista monumentelor istorice a fost mult îmbogățită cu o multitudine de obiective arheologice descoperite ulterior cu ocazia săpăturilor și

cercetărilor realizate, în ultimii ani legate de autostradă. Aceste locații alături de cele noi, au fost figurate pe planșele de reglementări ale satelor Marca, Porț, Leșmir și Șumal.

Fiind o zonă intens locuită din cele mai vechi timpuri este foarte probabil să apară și alte descoperiri arheologice. În consecință în cazul în care pe amplasamentul delimitat de prezentul P.U.G. se constată că apar zone cu potențial arheologic evidențiat întâmplător ca urmare a acțiunilor umane, altele decât cercetarea arheologică (lucrări de construcții, lucrări de prospecțiuni geologice, lucrări agricole) sau ca urmare a acțiunii factorilor naturali (seisme, alunecări de teren, eroziunea solului, etc.) se vor respecta prevederile legislației privind protecția patrimoniului arheologic - Ordonanța Guvernului nr. 43/2000 - republicată (M. Of. 352/2005) privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național).

Analizând natura clădirilor care se păstrează pe teritoriul comunei Marca, observăm că majoritatea edificiilor publice de natură social culturală, în timp, au fost demolate și înlocuite cu altele noi, motiv pentru care în rândul edificiilor istorice valoroase păstrate, putem aminti doar biserica de lemn din satul Porț, înscrisă pe lista monumentelor istorice. Pentru această clădire monument au fost precizate limitele zonei de protecție, limite figurate și pe planșele de reglementări urbanistice. Un fond construit valoros socotim totodată a fi prezența unor case de locuit vechi în zonele compacte ale satelor Marca, Porț, Leșmir și Șumal (care se regăsesc în conturul vetrelor de sec. XVIII cu reprezentare iosefină), care au fost cuprinse ca **zone protejate urbanistic** în ideea păstrării identității locale, frecvent declarată creștină prin afișarea decorativă evidentă a simbolurilor crucii în poziții „cheie” ale gospodăriei cum sunt frontonul casei sau fântâna. Datorită poziției geografice frecvent circulată și intens „încercată” de atacurile invadatorilor de-a lungul istoriei, ideea de „cetate” însoțită de elemente de fortificații a păstrat elemente arhitecturale specifice materializate prin tipologia și soliditatea unor elemente ale împrejurimilor mai vechi.

Reamintim în cazul satelor Marca, Porț, Leșmir și Șumal, obligativitatea autoritaților de a nu autoriza nici un fel de lucrări de construire în zonele de protecție indicate pentru monumentele istorice, fără avizul Direcției județene pentru cultură și patrimoniul național Sălaj, potrivit **Legii nr 422/2001**. În viitorul apropiat este necesară întocmirea planurilor urbanistice zonale cu prioritate pentru zonele centrale ale acestor localități. Recomandăm contactarea instituției mai sus amintită, prealabil demarării oricărui demers investițional în zonele menționate și figurate pe planșele de reglementări ale celor patru sate. Structura istorico-urbanistică a localităților configurată în secolul XVII-XVIII și stabilizată în veacurile care au urmat, a cunoscut o dezvoltare evidentă pînă în jurul jumătății sec. XX cînd principalele artere și zone au ajuns la forma actuală. Deși tramele stradale au devenit mai complexe, zonele centrale sau fostele centre de greutate ale satelor amintite mai sus au păstrat valoroase elemente de omogenitate urbanistică și specific arhitectural local care se impun a fi respectate și conservate prin măsuri de protecție în procesul administrativ de avizare/autorizare cît și în cel de construire efectivă care se va realiza numai de către persoane cu pregătire adecvată potrivit legii.

Aceste **zone centrale** care la rîndul lor au fost marcate și delimitate distinct pe planșele de reglementări, includ „teritoriile cu habitat cu identitate culturală valoroasă” declarate **zone protejate urbanistic** amintite anterior. Demersurile investiționale din aceste zone se vor realiza numai în baza consilierii din partea Direcției de urbanism de pe lângă Consiliul Județean Sălaj sau a Direcției Județene pentru Cultură și Patrimoniul Național Sălaj. Edificiile publice mai vechi, cu preponderență bisericile, în toate cazurile prezentate, sunt părți armonioase ale vetrei satelor, fiind integrate în tesutul urban și fizionomia fiecărei localități, constituind deseori capete de perspectivă deosebite care trebuie deasemenea respectate și păstrate.

Peisajul urbanistic și natural a fost alterat în timp, în satul Leșmir cu preponderență dar și în Șumal și Porț prin prezența sondelor de petrol. Recomandăm cu insistență protecția plantațiilor existente și realizarea spațiilor verzi de protecție prevăzute în planșele de reglementări. Prezentăm în final câteva recomandări specifice utile pentru intervențiile constructive în zonele de protecție a clădirilor monument istoric cât și în zonele protejate urbanistic.

REGULI RESTRICTIVE PENTRU ZONA DE PROTECȚIE A MONUMENTELOR ȘI ZONELE DE HABITAT CU IDENTITATE LOCALĂ VALOROASĂ

- În zona de protecție a bisericii de lemn monument de arhitectură din loc. Porț orice intervenție constructivă la imobilele din acest perimetru se va putea face numai cu avizul prealabil al DJCPN Sălaj iar cele din zonele de habitat cu identitate locală valoroasă potrivit recomandărilor formulate de către DJCPN Sălaj.
- Se va evita amplasarea de construcții noi în zonă sau supraetajarea celor existente cu regim mai mare de înălțime spre a lăsa deschisă perspectiva spre biserică monument și a nu știrbi din importanța acesteia și/sau pentru păstrarea specificului local al construcțiilor zonei.
- Se vor păstra caracteristicile arhitecturale specifice existente ale construcțiilor din zonă, parcelarul, volumetria, tipul de acoperiș, tipurile de goluri, etc.
- Refacerea împrejmuirilor, amplasarea de mobilier urban, realizarea de alei, iluminatul exterior, etc. se va face pe bază de proiect, în baza recomandărilor DJCPN Sălaj.
- Nu se vor folosi decît materiale și culori tradiționale, utilizarea culorilor stridente (roz, oranj, lila, verde crud, etc) și a materialelor atipice (inox, policarbonat, tîmplărie PVC albă, tablă ondulată și/sau colorată) fiind total interzisă.
- Se va îmbunătăți aspectul arhitectural al construcțiilor care au fost alterate în mod nefericit prin lucrări de construire anterioare lipsite de profesionalism și în baza unor documentații neavizate/neautorizate potrivit legii.
- Nu se înlocuiește țigla ceramică de la învelitori cu alte materiale;
- Se păstrează copacii și pomii valoroși din zona.
- În cazul amplasării unor firme acestea vor fi de mici dimensiuni, realizate din materiale de calitate
- Se va avea în vedere refacerea la clădiri, a întregii fațade, fără intervenții în mod fragmentat;
- Eventualele extinderi la case vor folosi doar terenurile din spatele cu respectarea tipologiilor de gospodărie locale încetățenite în zonă.

- Nu se vor demola casele cu fronton și arhitectură tradițională de tipul celor valoroase menționate în studiul istorico-urbanistic.
- În cazul caselor din cărămidă nearsă pot fi admise demolări - dacă nu corespund d.p.d.v. structural iar proprietarii acestora doresc sau sunt determinați să reabiliteze clădirile - cu obligativitatea de a reconstrui tronsoanele dinspre stradă în mod identic cu cele existente. Se pot face extinderi în interiorul parcelei care să nu afecteze vizual ansamblul.
- Nu se admite placarea frontoanelor cu lambriuri din plastic sau alte materiale nespecifice, iar cele deja modificate vor reveni la aspectul inițial.
- Nu se admit placările cu piatră la colțurile clădirii sau imitațiile din piatră, gresie sau alte materiale nespecifice aplicate la soclul acestora.
- Nu se vor distruge elementele decorative existente ale fațadelor și nu se vor modifica golurile care păstrează forma inițială a clădirii.
- Se va păstra înălțimea la cornișă
- Nu se admit balcoane spre stradă

Expert prot. monumentelor

Sef proiect,